
This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

<https://books.google.com>

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

O. B.
P. 32
3-

P. 13 32 - 5

HET TAAL-ONDERWIJS

IN DE

VOLKSSCHOOL.

BEANTWOORDING DER VRAAG:

HOEDANIG BEHOORT HET ONDERWIJS IN DE NEDERLANDSCHE
TAAL AAN DE GEWONE LAGERE SCHOLEN GEGEVEN TE WORDEN,
INDIEN DE LEERLINGEN LATER GEEN TAALKUNDIG
ONDERWIJS MEER ONTVANGEN ?

DOOR

J. Verboon,

OPENBAAR ONDERWIJZER TE KRIMPEN AAN DEN IJSSEL.

SCHOONHOVEN,
S. E. VAN NOOTEN.
1863.

VOORBERIGT.

Kort voor zijn vertrek naar Haarlem, waarheen de betrekking van Directeur van de Rijks kweekschool voor Onderwijzers hem riep, schreef de WelEdele Zeergeleerde Heer Dr. A. L. GASTMANN, Schoolopziener in het 7de distrikt van Zuid-Holland, voor de onderwijzers, tot dat distrikt behorende, de volgende prijsvraag uit:

„Hoedanig behoort het onderwijs in de Nederlandsche taal aan de gewone lagere scholen gegeven te worden, indien de leerlingen later geen taalkundig onderwijs meer ontvangen?

Van de antwoorden, daarop ingekomen, werd door de Commissie van beoordeeling, bestaande uit de Heeren W. VAN DEN HOONAARD, A. HOORWEG, B. LALLEMAN, J. W. REGT en J. G. BETTINK, hoofdonderwijzers aan de openbare scholen te Hillegondsberg, Krimpen aan de Lek, Moordrecht, Waddinxveen en Berg-Ambacht, het hier achter volgende, met bijna eenparige stemmen, der bekrooning waardig gekeurd. Ofschoon met huivering, heeft de schrijver daarvan aan den algemeenen wensch van de onderwijzers der vereeniging Gouda gehoor gegeven, en toegestaan, dat zijn opstel zoude gedrukt worden. Verschillende omstandigheden hebben echter de uitgave vertraagd.

Met dit korte woord tot voorberigt zou de schrijver zijn werkje de schoolwereld kunnen inzenden; maar hij mag niet verzwijgen, dat de Heeren B. LALLEMAN, reeds genoemd, en J. H. VAN DALE, hoofdonderwijzer te Sluis, hem de behulpzame hand geboden hebben, om zijn papieren kind, door het aanzetten van een paar

knoopjes, het afschuijeren van zijn rokje en het opmaken van zijn wel wat borstelige haren, een eenigzins fatsoenlijk voorkomen te geven. Hij zegt die Heeren dank voor hunne bewezene hulp, en hoopt, dat hunne namen vele onderwijzers dringen mogen, om zich dit werkje aan te schaffen, ten einde het aan een naauwkeurig onderzoek te onderwerpen, want de schrijver kent zijn maaksel en weet, dat het, even als alles wat de mensch voortbrengt, aan velerlei euvel mank gaat; maar hij weet ook, dat men door wrijving van gedachten tot het ware komt. Elke beoordeeling zal hem dus aangenaam zijn, en, wanneer zijn geschrijf slechts aanleiding moge geven, dat de aandacht zijner mede-onderwijzers zich meer en meer op het taalonderwijs in de Volksschool vestige, zal hij, al ware het ook, dat zijn geschrijf voor ijdel geklap werd uitgekreten, zich voor zijne moeite ruim beloond achten.

Voor die onderwijzers, welke bij hun taal-onderwijs den hier aangewezen weg wenschen te volgen, zal binnen korten tijd eene volledige verzameling van opgaven tot oefening, met dit opstel in verband staande, bij den uitgever dezes verkrijgbaar worden gesteld.

Krimpen aan den IJssel.

September, 1863.

Het valt voorzeker moeilijk zich een mensch te denken , die geheel zonder doel handelt ; maar dat er velen zijn voor wie het doel , waarnaar zij streven , in nevelen gehuld is ; dat er anderen gevonden worden , die zich een doel voorstellen , te hoog voor hun bereik ; en nog anderen , die zich door allerlei oorzaken van het eens gekozen doel laten afleiden , leert de ervaring maar al te zeer . Vandaar dan ook , dat menigeen , die zich vleide met een' goeden oogst , slechts stoppelen inzamelde ; — vandaar , dat velen , die meenden , dat kroonen voor hen weggelegd waren , met narrenkappen getooid werden . Hij dan , die in zijne ondernemingen , van welken aard deze ook zijn mogen , wel slagen wil en gevrijwaard wil zijn voor teleurstellingen , stelle zich het doel , waarnaar hij streeft , zoo naauwkeurig mogelijk voor den geest ; hij berekene , zonder te veel op eigene krachten te steunen en zonder iets aan het toeval over te laten , of dat doel al of niet voor hem bereikbaar is , en , overtuigd , dat de weg daarheen voor hem niet gesloten is , houde hij , bij het aanwenden van alleen bruikbare middelen , steeds het oog op dat doel gerigt en late hij zich door niets daarvan aftrekken .

Het was voorheen , en het is ook in den tegenwoordigen tijd geene zeldzaamheid te hooren klagen , dat het onderwijs in sommige vakken van onderrigt slechts zeer weinig of in het geheel geene vruchten oplevert . Vele ouders beklagen zich , dat zoo veel tijds , welke naar hun oordeel nuttiger had kunnen besteed worden , verspild wordt aan de beoefening der Aardrijkskunde , Vormleer , Natuurkunde enz . Is die klagte billijk ? — Menigeen roept voorbarig : »Neen , neen ! » en ontzegt aan de ouders alle regt daartoe , op grond , dat dezen niet op de hoogte zijn , om over het al of niet nuttige van het onderrigt in die vakken te oordeelen .

Arme ouders! van harte beklagen wij hen over dit harde vonnis, en wcl te meer, daar wij ons niet in staat gevoelen hun allen de van het hoofd gerukte kroon weder op den schedel te drukken. Sommigen hunner toch zijn óf te onkundig, óf te oppervlakkig in hunne beoordeeling, óf worden te veel door vooroordeel beheerscht, om in deze als geldige of onpartijdige getuigen te kunnen optreden. Velen zijn er echter onder hen, op wier oordeel wij prijs stellen, en wien wij zonder schroom het regt toekennen, om hunne stemmen te verheffen, wanneer zij meenen, dat de belangen hunner kinderen, door hen, die daarvoor behoorden te zorgen, verwaarloosd worden. Tot dezen rigten wij thans de vraag: Zijt gij in alle deelen tevreden over de goede uitkomsten, welke het tegenwoordig onderwijs oplevert? — Maar neen! wij verlangen van hen daarop het antwoord niet. Anderen, wier uitspraak meer geldt dan de hunne gelden kan, hebben reeds voor lang betuigd en betuigen ook nog heden, dat de vruchten, welke van sommige vakken van onderrigt naar billijkheid verwacht konden worden, vooral op onze gewone lagere- of volksscholen, veelal te vergeefs gezocht worden.

»Schrap door dan op uwe lijsten van werkzaamheden de woorden: Aardrijkskunde, Geschiedenis, Vormleer, Natuurkunde, Nederlandsche taal en wat er welligt meer van dien aard op voorkomt! Rocit uit al die boomen, welke geene vruchten dragen,» zoo hooren wij in onze verbeelding deze en gene den nderwijzers dier scholen toeroepen; maar wij voegen onze stem nog niet bij de hunne. Iederen boom toch, welke geene vruchten voortbrengt, mogen wij zoo maar niet terstond onder de onvruchtbare boomen rangschikken. Immers een goed tuinman vermag zooveel, en een slecht tuinman kan zooveel bederven. En zou dit ook niet van toepassing kunnen zijn op de vakken van onderrigt, waarop het vonnis der veroordeeling rust? Ons althans komt dit zoo voor. Het is waar, dat vele door den onderwijzer niet uit den weg te ruimen hindernissen het onderwijs in sommige vakken bemoeijelijken; maar toch, wanneer wij onze

eigene ervaring raadplegen, dan moeten wij volmondig be-
kennen, dat de voornaamste oorzaken van de teleurstel-
lingen, welke wij van tijd tot tijd in onzen werkkring on-
dervonden, steeds bij ons zelveu moesten gezocht worden.

En vraagt iemand, welke die oorzaken waren? Wij ver-
wijzen hem naar hetgeen, waarop wij bij den aanvang van
dit opstel de aandacht vestigden. Daar wezen wij èn op
ons doelloos handelen, èn op het streven naar een doel,
dat boven ons bereik ligt, èn op het uit het oog verliezen
van het eens door ons gekozen doel, èn op het aanwenden
van verkeerde middelen, om tot ons doel te geraken, als
zoovele oorzaken van de teleurstellingen, welke wij, men-
schen, in de verschillende betrekkingen, waarin wij geplaatst
zijn, ondervinden. Daarom, wanneer wij ons geroepen ach-
ten tot de beantwoording der vraag:

»Hoedanig behoort het onderwijs in de Nederlandsche taal
aan de gewone lagere school gegeven te worden, in-
dien de leerlingen later geen taalkundig onderwijs meer
ontvangen?»

dan voelen wij ons tevens, en wel in de eerste plaats, ver-
plicht het antwoord te leveren op eene andere vraag, na-
melijk deze:

Welk doel moet de onderwijzer der gewone lagere school
zich voorstellen te bereiken, door zijn onderwijs in de
Nederlandsche taal?

Wij zouden ons hiervan ontslagen rekenen, ware het, dat
alle onderwijzers van de bedoelde scholen, daaromtrent
eenerlei gevoelen aankleefden. Dat dit echter het geval
niet is, blijkt ons in de eerste plaats uit de verschillende
handleidingen voor het onderwijs in de Nederlandsche taal,
welke ons van tijd tot tijd worden aangeboden, en ten an-
dere uit de verschillende wijze, waarop dit onderrigt zoo
hier als elders gegeven wordt. Sommigen toch schijnen te
meenen genoeg gedaan te hebben, wanneer zij de leerlin-
gen in de gelegenheid stellen, om zich de voornaamste taal-

regels eigen te maken. Bij dezen is verbuigen en vervoegen schering en inslag. Anderen stellen zich een veel hooger doel voor: zij achten ieder kind goed genoeg, om een taalgeleerde te kunnen worden en rigten daarnaar hun onderwijs in. Wij willen niet beslissen, wie van dezen zich het meest aan tijd verbeuzelen schuldig maken, en achten het ook niet noodig te betoogen, dat de eersten evenmin als de laatsten navolging verdienen. Wij houden het er voor, dat de leerlingen, hetzij deze gedurende langer of korter tijd de school bezoeken, bij het verlaten daarvan iets bruikbaar moeten medenemen, en schromen niet te zeggen, dat alle onderwijs, hetwelk niet elken dag zijne vruchten oplevert, den naam van goed niet verdient; waarom wij er dan ook van uitgaan, dat het onderwijs in de *Nederlandsche taal* op onze gewone lagere scholen zoodanig behoort ingerigt te zijn, dat het te allen tijde en onder allerlei omstandigheden vruchten kan dragen. Men zal ons gereedelijk toestemmen, dat het voor ieder' mensch, in welken stand hij ook geplaatst zij, eene volstreckte behoefte is om geregeld te kunnen denken, om zijne gedachten en gewaarwordingen, zoowel schriftelijk als mondeling, aan anderen verstaanbaar te kunnen mededeelen, en om de uitgedrukte gedachten van anderen te kunnen begrijpen en zich in haar geheel te kunnen toeëigenen. Maar wij behoeven ook zeker geene tegenspraak te duchten, wanneer wij beweren, dat niet alle menschen daarin evenzeer behoeven gevorderd te zijn, maar dat iedere stand der maatschappij daaromtrent verschillende eischen te doen heeft. En daarom gelooven wij geene nadere verklaring schuldig te zijn, wanneer wij zeggen, dat wij ons bij het onderrigt in de *Nederlandsche taal* op onze gewone lagere scholen ten doel stellen de kinderen te leeren *denken, spreken, schrijven, lezen* en *verstaan*.

Met het oog op het opgegeven doel kan het niemand bevreemden, dat wij ons taalonderrigt reeds in de laagste klasse aanvangen en de kinderen daarmee bij hunne intrede in de school, als het ware, verwelkomen. Het kind moet leeren denken en spreken. Te huis vond het daartoe

geene gelegenheid, òf omdat zijne ouders daarin zelven te weinig bedreven zijn, òf omdat dezen de kunst niet verstaan, het daarin te oefenen. De onderwijzer moet dus zoò spoedig mogelijk trachten te herstellen, wat door de ouders bedorven of veronachtzaamd is.

Wij beginnen dus ons taalonderwijs in de laagste klasse en wel met *denk- en spreekoefeningen*. Wij noemen deze als in éénen adem, omdat zij te zamen een onscheidbaar geheel uitmaken. Hoe toch zal het openbaar worden, wat iemand gedacht heeft, wanneer hij zijne gedachten niet in woorden uitdrukt, en welke vruchten zijn te wachten van spreekoefeningen, waarbij het kind niet behoeft te denken? Daar het echter onmogelijk is te denken over zaken, die men niet kent, en wij niet durven onderstellen, dat kinderen van 5 à 6 jarigen leeftijd, met genoegzame kennis toegerust zijn, om hun denkvermogen naar behooren te kunnen oefenen, zoo achten wij het noodig, om als inleiding tot de denk- en spreekoefeningen *de kennis der kinderen te vermeerderen, door hun de namen, de eigenschappen en de hoedanigheden der hen omringende voorwerpen te leeren kennen, en hen te wijzen op de verschillende verrigtingen, waartoe de voorwerpen òf zelven de geschiktheid bezitten, òf kunnen aangewend worden, en op de plaats waar, den tijd wanneer, en de wijze, hoe die verrigtingen kunnen plaats hebben.*

Veronderstellen wij bij onze leerlingen genoegzame kennis van een en ander, dan vangen wij met hen de *denk- en spreekoefeningen* aan, welke dan bestaan in:

1. Het *toekennen* of *ontzeggen* van zekere *eigenschappen* of *hoedanigheden* aan bepaalde voorwerpen.

2. Het *toekennen* of *ontzeggen* van *het vermogen* aan zeker voorwerp, om dit of dat te verrigten.

3. Het opgeven van de plaats *waar*, den tijd *wanneer* en de wijze *waarop* eene werking *al* of *niet* kan plaats hebben.

4. Het opgeven van het *verschil* en de *overeenkomst* tusschen twee verschillende voorwerpen.

5. Het opnoemen van de *bestanddeelen* der voorwerpen.

6. Het opnoemen van *het gebruik*, dat van sommige voorwerpen gemaakt wordt.

7. Het opgeven van *het doel*, waartoe zekere handelingen geschieden.

8. Het opnoemen van *voorwerpen*, welke tot eene bepaalde soort behooren.

9. Het bepalen van *de gevolgen*, welke zekere oorzaken hebben moeten, en het opsporen van *de oorzaken*, welke tot zekere *gevolgen* aanleiding kunnen gegeven hebben.

10. Het opgeven van het *tegenovergestelde* van vooraf bepaalde *toestanden*, waarin de voorwerpen kunnen verkeeren, of ook het opnoemen van het *tegenovergestelde* van aangeduide *hoedanigheden* en *eigenschappen* der voorwerpen.

Wij staken hier onze opgave van *denk- en spreekoefeningen*, daar wij vertrouwen, dat de opgegevene meer dan voldoende zullen bevonden worden, om daaruit op te maken, wat wij door zoodanige oefeningen verstaan, en welk voordeel daaruit voor den leerling kan voortspruiten. Ook achten wij het niet noodig, om door voorbeelden aan te wijzen, hoe elk der opgegevene oefeningen dient behandeld te worden. Alleen meenen wij de volgende aanmerkingen niet te mogen achterhouden.

a. Bij deze oefeningen moet vooral daarop gelet worden, dat de leerlingen in volledige volzinnen de tot hen gerigte vragen beantwoorden. Gebruiken zij daartoe niet de juiste bewoordingen, dan moet de onderwijzer hen daarop opmerkzaam maken en hen helpen in het zoeken naar meer gepaste; maar hij wachte zich wel, om het naïve, dat zekerlijk in het antwoord des kinds gevonden wordt, voor zijne mannelijke taal te doen wijken; want het is eene onomstootbare waarheid, dat hij, die kinderen zò wil leeren denken, spreken en schrijven, als volwassenen dit doen, aan het taalonderwijs een niet gemakkelijk uit den weg te ruimen struikelblok in den weg legt: *de taal moet met het kind groot worden*.

b. Zooveel mogelijk moet zorg gedragen worden, dat de leerlingen, wanneer de oefeningen daartoe aanleiding geven, niet met hunne gedachten van het eene voorwerp op het

andere dwalen. Zij moeten gewend worden; zich tot zoo- lang bij een voorwerp te bepalen, tot dat daaraan voor hen niets meer op te merken valt. Ook moet getracht worden hun denken zoodanig te leiden, dat daarin orde heersche.

c. Ofschoon wij *de denk- en spreekoefeningen* aanwezen als de meest geschikte aanvangsoefeningen bij het taalonderderrigt, zoo wilden wij daardoor echter niet te kennen geven, dat geene andere taal oefeningen daarmede zouden kunnen gepaard gaan, noch ook, dat deze oefeningen alleen voor de laagste klasse zouden geschikt zijn. Uit het vervolg van dit opstel, zal het, hopen wij, duidelijk blijken, dat geheel ons taalonderwijs bestaat in denk-, spreek- en schrijfoefeningen.

d. Zoowel om het denkvermogen te hulp te komen, als om de kinderen juiste begrippen aan te brengen, behoort bij deze oefeningen, zooveel mogelijk, van *aanschouwelijke voorstellingen* gebruik gemaakt te worden.

Gaan wij nu verder en zien wij, wat in de laagste klasse nog meer dan het reeds opgenoemde ten opzichte van het taalonderwijs kan gedaan worden.

Het voornaamste, waarmede de leerlingen in deze klasse een groot — misschien wel een al te groot — gedeelte van den schooltijd worden bezig gehouden, is *het lezen leeren*. Op vele scholen bestaat dit lezen leeren daarin, dat men van tijd tot tijd den pas beginnenden één of meer namen van letter- of klankteekens voorzegt, en naderhand onderzoekt of deze namen door hen in het geheugen bewaard zijn, terwijl men den meergevorderden de al of niet geleerde lessen, zooals men dit noemt, overhoort. Arme kleinen! wij beklagen u, dat gij uwe vrijheid en uw spel, voor iets, dat voor u zoo weinig aanlokkelijks moet hebben, hebt moeten afstaan!

Het is hier de plaats, niet, om aan te toonen, hoe dit onderwijs, op eene meer aangename, meer verstand-ontwikkelende en meer leven-wekkende wijze kan ingerigt worden. De taak, die wij op ons genomen hebben, dringt ons evenwel om daaromtrent iets in het midden te brengen. Dat wij zeer met de klankmethode ingenomen zijn, hadden wij

niet behoeven te zeggen; maar toch behooren wij niet tot dezulken, die meenen, dat de lees-leerwijze, die daarvoor het vaandel heeft moeten strijken, zoo geheel en al verwerpelijk was.

Naar onze meening toch dwaalde men vroeger alleen daarin, dat men aan de letters en klanken niet dien naam gaf, welken zij bij het uitspreken der woorden bekomen; overigens was de wijze van zamenvoeging der letters tot woorden, het zoogenoemde spellen, veel natuurlijker, dan men dit bij de meeste der thans in gebruik zijnde leerwijzen vindt aangegeven. Onze lees-leerwijze verschilt dan ook alleen daarin van de vroegere spelmethode, dat wij aan de letteren klankteekens zoo na mogelijk die namen geven, welke aan de letters en klanken zelve bij het uitspreken der woorden gegeven worden. Wij willen dus niet, dat den kinderen geleerd wordt te spellen: oe-k . . . oek en een br daarvoor broek, of b-r . . . br, oe-k . . . oek, br-oek . . . broek, of ook br-oek . . . broek, maar eenvoudig b-r-oe-k . . . broek.

Deze uitwiding meenden wij ons te moeten veroorloven, daar het in ons plan ligt om nu aan te toonen, hoe wij het aanvankelijk lees-onderricht aan het taal-onderwijs dienstbaar maken.

Schrijven en spreken, lezen en hooren, wie zal het ontkennen, dat daartusschen zeer groote overeenkomst bestaat? Immers, wanneer de spraak buiten magte is, om de gedachten aan anderen mede te deelen, treedt het schrijven voor het spreken in de plaats, en is dit het geval, dan moet het lezen het hooren vervangen. Lezen en schrijven maken dus een zeer voornaam deel der taal uit, en daarom zou men het lees-onderricht, hoe dit dan ook gegeven worde, taal-onderwijs kunnen noemen. Om daarvan echter meer partij voor de taalkennis te trekken, dan er gewoonlijk van getrokken wordt, wijzen wij, reeds bij het leeren der letters en klanken, de kinderen op het verschil en de overeenkomst, welke er tusschen de *verwantschapte medeklinkers* bestaat, en op de verschillende letterteekens, waardoor *de twee- en drie-*

klanken worden voorgesteld. Wat echter den *langen* en *korten klank* der verschillende klinkletters betreft, wij vinden het verkieslijker eerst dan de aandacht der kinderen daarop te vestigen, wanneer zij zooverre gevorderd zijn, dat zij uit letters woorden leeren zamenstellen. Dan ook biedt zich als van zelve de gelegenheid aan, om de *v* en *z* te doen kennen als te zacht, om daarmede een woord te sluiten, en om aan te toonen, wanneer de *a* en *u* al dan niet behooren verdubbeld te worden, en van welke *zelfstandige naamwoorden* het *enkelvoud* eene *d* of *t* tot slotmedeklinker vordert. Het bevreemde niemand, da twij hier reeds van het *enkel-* en *meervoud* der *zelfstandige naamwoorden* spreken, want de *woordverklaring*, waarop wij hoogen prijs stellen, leidt er ons toe, om de leerlingen opmerkzaam te maken, dat onder het verbazend groot getal van woorden, waaruit onze taal bestaat, eene groote menigte *namen van dingen* voorkomen en dat er daaronder vele gevonden worden, die, slechts *één ding* voorstellende, door de toevoeging van *ééne* of meer letters geschikt worden, om *meer dan één ding* van dezelfde soort aan te duiden. Ook meenen wij te mogen verzekeren, dat het voor de verstgevorderde leerlingen der laagste klasse geene te zware, maar integendeel eene aangename bezigheid is, *enkelvoudige zelfstandige naamwoorden meervoudig*, en, omgekeerd, *meervoudige zelfstandige naamwoorden enkelvoudig* te maken.

Toen wij hierboven spraken van *het zamenstellen van woorden*, werd door ons daarmede minder bedoeld het spelen van woorden, welke de kinderen op het bord geschreven, in hun boek gedrukt of op de letterkast gemaakt vinden, dan wel *het schrijven, met cuben leggen of op de letterkast maken van woorden* door de kinderen zelve. Dit is eene bezigheid, die niet genoeg kan aanbevolen worden, en waarmede men niet te vroeg een' aanvang maken kan. Wij, die noch in het bezit van cuben, noch in dat van eene letterkast zijn, bedienen ons daarbij van het *zwarte bord* en een *stuk krijt*, aan welke hulpmiddelen wij om velerlei redenen, boven de eerstgenoemde, bij deze oefeningen de

voorkeur geven. Misschien is het onnoodig over dit *zamenstellen van woorden* in het breede uit te weiden; maar aangezien wij ons verplicht gevoelen, om alles, wat met het taal-onderrigt in verband staat, zoo nauwkeurig mogelijk toe te lichten, zoo mogen wij niet verzuimen, daarbij eenige oogenblikken stil te staan.

Wij hebben ons tot eene wet gesteld: *wat de kinderen lezen, moeten zij ook schrijven kunnen*, en daarom oefenen wij hen, zoodra zij eenige letters kennen, in het *nateekenen* daarvan. Het is gemakkelijk te begrijpen, dat de eerste, door de kinderen geteekende letterfiguren zeer veel te wenschen overlaten; maar toch, al spoedig merken wij daarin verbetering op, en dikwerf hebben wij ons verwonderd over de groote vorderingen, welke de kleinen in korten tijd in het letterteekenen maakten. Op dit letterteekenen volgt het maken van woorden, waarbij steeds eene geleidelijke opklimming in het oog wordt gehouden. Wij erkennen, dat de kinderen in den beginne verlegen staan, hoe dit aan te vangen; doch hunne verlegenheid is van korten duur, daar zij al spoedig, bij het noemen van een woord, ons aan den mond zien, welke letters en klank of klanken tot het schrijven daarvan noodig zijn en in welke volgorde die letters en klanken door hen moeten opgeschreven worden. Vooral is dit het geval, wanneer wij bij het uitspreken der woorden den klank en de eind-medeklinker of medeklinkers lang aanhouden, bijv. *baa-a-a-r-s*. Wij hebben zelfs dikwerf ondervonden, dat de kinderen volstrekt geene zwaarigheid maakten in het schrijven van woorden van eene hoogere oefening dan die, waartoe zij behoorden.

Al spoedig wisselen wij het maken van woorden af met het doen opschrijven van *korte volzinnen* en eindelijk wordt het schrijven van volzinnen hoofdzaak.

Zoowel bij het woorden maken als bij het schrijven van volzinnen vinden wij overvloedige gelegenheid om het denkvermogen der kinderen bezigheid te verschaffen; want niet altijd wordt door ons opgegeven, wat geschreven moet worden; maar dikwijls geven wij bij het woorden maken tot

taak eenige woorden te schrijven, welke tot eene bepaalde soort behooren, bijv.: woorden, die met eene aangeduide letter beginnen of eindigen; woorden, waarin een bepaalde klank voorkomt; namen van viervoetige dieren, van vogels of visschen; namen van dingen, die men eten kan; namen van kleedingstukken, enz.

Bij het schrijven van volzinnen moet de schrijver bij afwisseling of een' door hem zelven gedachten of een' door een' ander' der leerlingen opgegeven volzin opschrijven, of hij moet ook wel op verschillende wijzen iets opschrijven van het paard, de koe, het schaap, den jongen, enz.

Wij eindigen onze beschouwing over het taal-onderwijs in de laagste klasse, met de bloote vermelding, dat wij de leerlingen, welke reeds tamelijk vlug lezen en van wie men dus verwachten mag, dat zij reeds beginnen te begrijpen, wat zij lezen, ook oefenen in de zinsontleding, dat wil zeggen: dat wij hen, naar aanleiding van door ons tot hen gerigte vragen laten opgeven, van wien of waarvan zij iets gelezen hebben; wat die persoon of zaak is, wordt, doet of gedaan wordt; of er ook nog van eenen anderen persoon of van eene andere zaak gesproken wordt, die ondergaat, wat de eerstgenoemde persoon of zaak verrigt, enz. Wij moeten hierbij doen opmerken, dat wij ons bij dit onderrigt wel wachten om van eenigen kunstterm gebruik te maken.

En ziedaar het eerste gedeelte van onze taak afgehandeld. Wij vleijen ons, dat wij alles, wat wij aanstipten, genoegzaam toegelicht hebben, om onze meening desaangaande kenbaar te maken.

Doen wij nu een stap voorwaarts en onderzoeken wij, wat in de middelste klasse eener gewone lagere school tot bevordering der taalkennis van de leerlingen kan gedaan worden.

Wanneer wij bedenken, op hoe velerlei wijzen den kinderen in de middelste klasse de gelegenheid aangeboden wordt, om zich, zoowel in het spreken, als in het denken te oefenen, dan komt het ons onnoodig voor, om met de

leerlingen dier klasse van tijd tot tijd *opzettelijke* denk- en spreekoefeningen te houden. Wij schrappen deze dan ook nu van de lijst der taaloefeningen af en vullen hare plaats aan met eene *voorloopige beschouwing van de voornaamste taaldeelen, terwijl wij den verstgevorderden leerlingen aanleiding geven, om zich in het vervaardigen van schriftelijke opstellen te oefenen.*

Meer nog dan in de laagste klasse kunnen en moeten ook van nu af de verschillende oefeningen elkander ondersteunen, en daarom zal het ons niet wel doenlijk zijn, om elke oefening afzonderlijk te behandelen. Men zal echter al spoedig opmerken, dat de drie volgende oefeningen steeds het meest op den voorgrond treden:

1^e. *Het woorden schrijven;*

2^e. *Het zins-ontleden ;*

3^e. *Het vervaardigen van schriftelijke opstellen.*

Wat het woorden schrijven aangaat, wij meenen deze oefening althans in de laagste afdeeling der middelste klasse nog te moeten voortzetten, zoowel, omdat wij niet de volkomene zekerheid hebben, dat alle leerlingen bij het verlaten der laagste klasse alle woorden zonder onderscheid zuiver kunnen schrijven, als ook, omdat wij in dat woorden schrijven zelve een geschikt middel vinden, om de leerlingen met de voornaamste taaldeelen bekend te maken.

Zoo als uit het voorgaande gebleken is, doen wij den kinderen in de laagste klasse bij het woorden schrijven opmerken, dat onder het onnoemelijk getal van woorden, waaruit onze taal bestaat, eene groote menigte *namen van dingen* voorkomen en dat de meeste van die namen vatbaar zijn, om door eene *kleine verandering in den vorm*, zoowel *één*, als *meer* dingen van dezelfde soort voor te stellen. Ook zeiden wij, dat wij den leerlingen dier klasse van tijd tot tijd eenige aangename oogenblikken verschaffen, door hun *namen van één ding* tot *namen van meer dan één ding* te laten maken en omgekeerd. Dat wij echter tot kinderen van *vijf en zes* jaren niet spreken van *zelfstandige naamwoorden* en van een *enkel- en meervoudig getal*, daarvan, meenden wij, behoefde geene melding gemaakt te worden, aangezien geen ver-

standig onderwijzer zich aan zulk eene dwaasheid zal schuldig maken. Maar wat voor kinderen van vijf en zes jaren te zwaar is, is dikwerf gemakkelijk te dragen door kinderen van zeven- en achtjarigen leeftijd, en daar dit naar ons inzien het geval is met het zoo even besprokene, zoo aarzelen wij niet, om in de laagste afdeeling der middelste klasse den kinderen te leeren, dat wij gewoon zijn *de namen der dingen* zelfstandige naamwoorden te noemen, en dat een naam, die slechts aan één ding te gelijk doet denken, enkelvoudig — en daarentegen een naam, die meer dan één ding te gelijk voorstelt, meervoudig is. Wij gaan zelfs nog verder en toonen aan, dat aan vele dingen twee namen toegekend worden, als één, dien zij met alle andere dingen van dezelfde soort gemeen hebben, en een', welke hun bijzonder eigendom is en die dient, om ze van andere soortgelijke dingen te onderscheiden. De eerste soort van zelfstandige naamwoorden duiden wij aan onder de benaming van *gemeene*-, en de tweede soort onder die van *eigene zelfstandige* naamwoorden. Ook de *verkleinwoordjes* worden door ons al spoedig ter sprake gebragt en daarbij wordt aangewezen, hoe deze, door achtervoeging van *je*, *pje* of *tje*, van het enkelvoud der zelfstandige naamwoorden gevormd worden.

Blijkt ons door proefneming, dat de leerlingen alles wat wij tot dus ver omtrent de zelfstandige naamwoorden mededeelden en aanwezen, onthouden en vooral ook goed begrepen hebben, dan krijgen achtereenvolgens de *lidwoorden*, de *werkwoorden*, de *bijvoegelijke naamwoorden* en de *telwoorden* eene beurt. Wij staan echter bij elk dezer soorten van woorden niet langer stil, dan volstrekt noodig is, om ze bij name te leeren kennen.

De *lidwoorden* beschrijven wij als die kleine woordjes, welke meestal, zoowel voor het enkel- als voor het meervoud van elk gemeen zelfstandig naamwoord geplaatst worden en waarvan wij er slechts drie bezitten, n. l. *de*, *het* en *een*. Van de *werkwoorden* zeggen wij, dat zij aanduiden wat de dingen doen; van de *bijvoegelijke naamwoorden*, dat zij te kennen geven hoe de dingen zijn, en van de *telwoorden*,

dat zij bepalen aan hoeveel van de genoemde dingen wij te denken hebben.

Wij stemmen toe, dat de gegevene bepalingen der genoemde taaldeelen niet onder de volledige mogen gerekend worden; maar zij zijn voldoende tot ons oogmerk, en later vinden wij overvloedige gelegenheid, om het te kort komende daaraan toe te voegen.

Maar, vraagt men welligt, waartoe dit alles? Welke nuttigheid kan het hebben, de hoofden der kinderen met dergelijke ijdele kennis op te vullen?—Wij billijken deze vragen; daarom vinden wij ons verplicht hier te doen opmerken, dat wij al het aangestipte, zoo als wij trouwens reeds eenigermate te kennen gaven, niet achtereenvolgende behandelen, maar telkens door proefnemingen onderzoeken of het geleerde begrepen is; en het zijn juist deze proefnemingen, waarin wij het middel vinden, om het geleerde regt praktisch toe te passen en dienstbaar te maken aan de ontwikkeling van het denkvermogen en de vermeerdering van de taalkennis der leerlingen.

De volgende opgave van oefeningen zal, vertrouwen wij, voldoende zijn, om over het *al* of *niet* nuttige dier proefnemingen te kunnen oordeelen.

1. Het overbrengen van eenige opgegevene of door de leerlingen zelve gezochte *enkelvoudige zelfstandige naamwoorden in het meervoud en omgekeerd*.

2. Het opschrijven van eenige *eigene* en ook van eenige *gemeene* zelfstandige naamwoorden, waarbij acht gegeven moet worden, dat elk eigen zelfstandig naamwoord met *eene hoofdletter* behoort geschreven te worden.

3. Het maken van *verkleinwoorden* van het enkelvoud van eenige opgegevene zelfstandige naamwoorden en het bepalen van het *meervoud* dier *verkleinwoorden*.

4. Het opschrijven van *werkwoorden*, welke handelingen aanduiden *van de menschen in het algemeen*, of *van den boer, den timmerman, de keukenmeid* enz. in het bijzonder!

5. Het opzoeken van een zeker getal van *woorden*, die *aanduiden, hoe de dingen zijn of zijn kunnen*.

6. Het opschrijven van woorden, waardoor men bepalen kan, *hoeveel dingen bedoeld worden.*

7. Het plaatsen van passende lidwoorden voor *eenige opgegevene zelfstandige naamwoorden.*

8. Het plaatsen van passende lidwoorden en *bijvoegelijke naamwoorden voor opgegevene zelfstandige naamwoorden.*

9. Het meer of minder bepaald *aanwijzen van de hoeveelheden der dingen.*

10. Het *verbinden van zelfstandige naamwoorden aan daarbij passende werkwoorden en omgekeerd.*

De zinsontleding vangen wij in de middelste klasse aan met het maken van volzinnen naar aanleiding van opgaven als deze :

1. Schrijft van den boom eens op: *wat hij is, wat hij wordt, wat hij schijnt, wat hij blijft, wat hij heet, wat hij lijkt, wat hij doet, wat hem gedaan wordt.*

2. Zegt nu eens wat de boom *niet is, niet wordt, niet schijnt te zijn, niet blijft, niet heet, niet lijkt, niet doet en wat hem niet gedaan wordt.*

3. Vraagt nu eens, wat de boom *is, wordt, schijnt te zijn, blijft, heet, lijkt, doet en wat hem gedaan wordt.*

4. Nu moet gij nog eens vragen wat de boom *niet is, niet wordt, niet schijnt te zijn, niet blijft, niet heet, niet lijkt, niet doet en wat hem niet gedaan wordt.*

Hebben de leerlingen eene tamelijke vaardigheid in het bewerken van dergelijke opgaven gekregen, dan zeggen wij hun, dat zij nu *volzinnen gemaakt hebben* en wijzen hun tevens aan, dat er *tweeërlei* soort van volzinnen bestaan, namelijk *bevestigende* en *ontkennende*. Verder maken wij hen opmerkzaam, dat iedere volzin uit twee voorname deelen bestaat, als uit datgene, waarvan iets gezegd of gevraagd wordt en uit het gezegde of *gevraagde*, en dat wij het eerste gewoonlijk het *onderwerp* en het laatste het *gezegde* noemen.

En nu geeft ons het geleerde weder genoegzame stof tot nuttige oefeningen, waarom wij vooreerst niet verder gaan, maar de leerlingen door opgaven als de volgende daarbij

op eene voor hen, zoo wij meenen, zeer nuttige wijze bepalen.

1. Maakt zes *bevestigende* en zes *ontkennende* volzinnen.
2. Schrijft achter elk der volgende volzinnen of daarin van het onderwerp iets *bevestigd* of *ontkend* wordt.
3. Schrijft eenige volzinnen op en duidt *daarin het onderwerp* en *het gezegde* aan.
4. Onderzoekt eens of in de door u gemaakte volzinnen ook *zelfstandige naamwoorden*, *lidwoorden*, *bijvoegelijke naamwoorden*, *werkwoorden* of *telwoorden* voorkomen en geeft hij de *zelfstandige naamwoorden* te kennen of het *eigene* of *gemeene* zelfstandige naamwoorden zijn en tot welk *getal* zij behooren.

Om den kinderen aan te toonen, dat van vele volzinnen het gezegde nog voor *nadere ontleding* vatbaar is, beschouwen wij met hen eenige óf door hen zelve gemaakte, óf door ons opgegevene volzinnen, en zeggen hun, dat een gezegde zonder een *werkwoord* niet kan bestaan. Verder, dat sommige werkwoorden eene handeling te kennen geven, welke door het onderwerp niet kan verrigt worden of er moet iets zijn, dat die handeling ondergaat, dat bijv. *Jan niet eten kan*, of er moet iets zijn dat door *Jan* *gegeten wordt*; dat er daarentegen ook andere werkwoorden zijn, die eene handeling aanduiden, bij welke het niet mogelijk is zich een voorwerp te denken, dat die handeling ondergaat, bijv.: de werkwoorden *zitten*, *rusten*, *slapen*, *liggen* enz. Dat dus de werkwoorden ten opzichte van hunne *beteekenis* in twee soorten onderscheiden kunnen worden als *overgankelijke* en niet *overgankelijke* werkwoorden.

Na dit een en ander zoo veel mogelijk door voorbeelden toegelicht te hebben, moeten uit eenige volzinnen, die, waarin een overgankelijk werkwoord voorkomt, door eenig teeken aangeduid worden en zoo ook dat woord, hetwelk den persoon of de zaak voorstelt, welke de door het werkwoord aangeduide handeling van het onderwerp ondergaat. Blijkt het nu op deze wijze, dat het besprokene door de leerlingen goed begrepen is, dan oordeelen wij, dat de tijd daar

is, waarop wij den kinderen behooren mede te deelen, dat bij de ontleding van volzinnen, dat gedeelte van het gezegde, hetwelk den persoon of de zaak aanwijst, *welke ondergaat, wat door het onderwerp verrigt wordt*, onder den bijzonderen naam van *voorwerp van bewerking aangeduid wordt*.

Tot oefening laten wij daarop volgen opgaven als deze :

1. Wijst in de volgende volzinnen het *onderwerp*, het *gezegde*, en zoo dit daarin gevonden wordt, ook het *voorwerp van bewerking* aan.

2. Schrijft eens 20 *overgankelijke* en 20 *onovergankelijke* werkwoorden op.

3. Maakt 6 volzinnen, waarin een *onderwerp*, een *gezegde* en een *voorwerp van bewerking* voorkomen.

4. Maakt nu eens 6 volzinnen, waarin *wel* een *onderwerp* en een *gezegde* gevonden wordt, maar waarin geen *voorwerp* van bewerking kan voorkomen.

Het zou ons geenszins verwonderen, wanneer vele onderwijzers meenden, dat wij hier den grenspaal moesten plaatsen tusschen het onderrigt in de zinsontleding en wat wij daarmede in verband beschouwen, in de middelste en hoogste klasse. Wij stemmen hun gaarne toe, dat het op vele lagere scholen onmogelijk is, om zelfs veel van hetgeen wij tot dus ver aanwezig als in de middelste klasse te huis behorende, daar ter plaatse te behandelen. Hunne bedenkingen, hoe gegrond ook, kunnen wij voor ditmaal niet in aanmerking nemen, ook daarom niet, wijl wij hopen, dat deze eerlang uit den weg zullen geruimd worden. Wij mogen en moeten ons voorstellen, dat wij met geene buitengewone bezwaren te kampen hebben; dat de kinderen vóór of op hun zesde jaar ter school komen en onafgebroken tot hun twaalfde jaar aan het onderwijs deel nemen; en dat dien ten gevolge de middelste klasse bezet is door kinderen van *zeven-* tot *tienjarigen* leeftijd. En is dit het geval, dan duchten wij geene tegenspraak, wanneer wij beweren, dat de leerlingen bij het verlaten der middelste klasse den *enkelvoudigen volzin* niet alleen van alle

zijden moeten beschouwd hebben, maar dat zij alsdan ook in staat behooren te zijn om dusdanigen volzin in al zijne verschillende bestanddeelen te ontleden, en daar wij hun tot het eerste geene genoegzame gelegenheid aanboden, mogen wij het laatste tot nog toe van hen niet verwachten. Wij gaan dus verder en nemen allereerst *de verschillende bepalingen*, waardoor de *hoofdbestanddeelen* van den enkelvoudigen volzin somtijds nader omschreven worden, tot de voorwerpen van onze beschouwing. Hierbij strekt ons een volzin als de volgende tot leidraad:

»De jongen slaat den hond.»

Nadat hierin door de leerlingen het *onderwerp*, *gezegde* en *voorwerp* aangeduid is, moet door elk in het bijzonder op verschillende wijzen aangewezen worden: *hoedanige* of *welke* jongen den hond slaan kan, *hoedanige* of *welke* hond door den jongen *geslagen kan worden*, en *waar, wanneer* of *hoe* dat slaan geschieden kan. Dat wij daardoor eene groote verscheidenheid van bepalingen en tevens ruime stof tot nuttig onderrigt, zoowel op taalkundig als ander gebied, bekomen, zullen wij niet behoeven aan te toonen.

De leerlingen moeten nu weder druk aan het volzinnen maken, en dat wij het hun daartoe aan gepaste opgaven niet behoeven te laten ontbreken, blijkt uit de volgende:

1. Maakt 6 volzinnen, waarin behalve een *onderwerp* en *gezegde* ook eene *bepaling van het onderwerp* voorkomt.

2. Geeft eens op verschillende wijze te kennen, *hoe het gezegde uit elk der volgende volzinnen nader kan bepaald worden*.

3. Schrijft eenige volzinnen op, waarin zoowel het *onderwerp*, als het *gezegde* en het *voorwerp* bepaald zijn.

4. Maakt vijf volzinnen, als: één, waarin het *onderwerp*, en één, waarin het *voorwerp* door het woord *hond* wordt aangeduid; één, waarin het *onderwerp*, één, waarin het *voorwerp*, en één, waarin het *gezegde* door *dat zelfde woord* nader bepaald wordt.

Door opgaven als de laatstgenoemde valt het ons gemakkelijk de aandacht der kinderen te vestigen op *de verschil-*

lende betrekkingen, waarin de zelfstandige naamwoorden kunnen voorkomen en op de veranderingen, welke deze woorden of de daarvóór komende lidwoorden en bijvoegelijke naamwoorden in die verschillende betrekkingen ondergaan: dus op de naamvallen. Als kenmerken voor de verschillende naamvallen wordt door ons opgegeven:

1. Wanneer een zelfstandig naamwoord voorkomt als *onderwerp*, staat het in den *eersten* naamval. Komt een zelfst. naamw. voor als *deel van 't gezegde*, dan staat dit, zoowel als het *onderwerp*, in den *eersten* naamval; b. v.: de jongen is een deugniet. Piet wordt soldaat. Jan bleef een luiaard.

2. Komt een zelfstandig naamwoord voor als *voorwerp*, dan staat het in den *vierden* naamval.

3. Dient een zelfstandig naamwoord tot *bepaling van het onderwerp* of *voorwerp*, dan staat het in den *tweeden* naamval, uitgezonderd dan, wanneer het voorafgegaan wordt door de woordjes *aan, bij, door, van, op*, enz.

4. Wordt een *gezegde* nader bepaald door een zelfstandig naamwoord, zonder dat daarbij de woordjes, hier bovengenoemd of andere dergelijke, hulp verleenen, dan staat het in den *derden* naamval.

5. Wanneer in eenige bepaling aan een zelfstandig naamwoord eene der reeds meer genoemde woordjes *van, op, aan, bij, onder, boven, uit, langs* enz. voorafgaat, staat dat zelfstandige naamwoord in den *vierden* naamval.

De gedurige opnoeming van eenige *voorzetsels* bij het bepalen van de voorwaarden, waarop een zelfstandig naamwoord in den *eersten, tweeden, derden* of *vierden* naamval staat, geeft ons ligtelijk aanleiding, om deze woordjes onder den naam van *voorzetsels* te doen kennen, en aan te wijzen waartoe zij dienen. Dat er ook *voorzetsels* zijn, welke den *derden* naamval beheerschen, verzwijgen wij tot latere gelegenheid.

Nu is er nog eene zaak, welke ons belet, om met het verbuigen der zelfstandige naamwoorden een' *aanvang* te maken, namelijk de *onbekendheid* der leerlingen met de

onderscheiding der zelfstandige naamwoorden in mannelijke, vrouwelijke en onzijdige. Daarom is het nu ons eerste werk de leerlingen, niet met alle, maar met de eenvoudigste regels tot onderscheiding van de geslachten bekend te maken. Tot deze rekenen wij te behooren :

a. 1. Mannelijk zijn *alle namen van mannen, mannelijke personen of dieren.*

2. Alle namen van *boomen, steenen, munten en maanden.*

3. Alle zelfst. naamwoorden eindigende op *em, lm* en *rm.*

b. 1. Vrouwelijk zijn *alle namen van vrouwen, vrouwelijke personen of dieren.*

2. Alle zelfstandige naamwoorden eindigende op *heid, ij* en *nis*, uitgezonderd *vonnis.*

c. 1. Onzijdig zijn alle zelfstandige naamwoorden voor welks *enkelvoud* het lidwoord *het* kan geplaatst worden.

Mogen wij ons verzekerd houden, dat de leerlingen zich de bepalingen omtrent de naamvallen en de opgegevene regels tot onderscheiding van de geslachten der zelfstandige naamwoorden goed in het geheugen geprent hebben, dan geven wij hun voldoende gelegenheid, om zich op de gebruikelijke wijze in *het verbuigen* te oefenen, en daarna moeten zij door het voldoen aan de volgende of soortgelijke opgaven, de bewijzen leveren, dat het door ons uitgezaaide zaad in vruchtbaren grond gevallen is.

1. Maakt eenige volzinnen, waarin gij aantoot, hoe het woord *kind* in de *vier* verschillende naamvallen kan voorkomen.

2. Schrijft op 20 *mannelijke*, 20 *vrouwelijke* en 20 *onzijdige* zelfstandige naamwoorden.

3. Maakt ook eenige volzinnen, waarin een *mannelijk* zelfstandig naamwoord voorkomt als *bepaling van het onderwerp.*

4. Zoekt uit de laatst gelezene les alle zelfstandige naamwoorden op en teekent de *mannelijke* met eene *m*, de *vrouwelijke* met eene *v* en de *onzijdige* met eene *o*.

5. Ontleedt de volgende volzinnen en schrijft daarna bij elk woord, tot welke der u bekende soorten van woorden

het behoort en welke bijzonderheden u daarvan bekend zijn.

Niets houdt ons ook terug, om dan, wanneer de kinderen door proeven, als sommige der boven aangehaalde, blijken gegeven hebben van voldoende bekwaamheid in het ontleden van enkelvoudige volzinnen, die woorden, welke zij hebben leeren kennen, als de eigenschap te bezitten, om zonder hulp van eenig ander woord het *hoe*, het *waar* of het *wanneer* eener werking te bepalen als eene nieuwe soort van woorden, onder den algemeenen naam van *bijwoorden* aan te duiden. Tot zoo ver, meenden wij te zeggen, behoort zich in de middelste klasse het onderrigt in het redekundig ontleden en in de kennis van de door ons beschouwde taaldeelen uit te strekken; maar bij nader inzien bleek het ons, deze woorden nog eene wijle tijds terug te moeten houden, alzoo wij nog niet gesproken hebben over de onderscheiding der volzinnen in *bestaanszinnen*, *bedrijvende zinnen* en *hoedanigheidszinnen*.

Vroeger deden wij den kinderen reeds opmerken, dat wij de werkwoorden gevoegelijk in twee soorten kunnen verdeelen, namelijk in *overgankelijke* en *onovergankelijke*. Wij gaven toen daarvan de volgende bepalingen:

a. *De overgankelijke werkwoorden duiden eene werking of handeling aan, welke niet kan verrigt worden zonder een voorwerp, dat die handeling ondergaat.*

b. *De onovergankelijke werkwoorden stellen eene handeling voor, bij welke het onmogelijk is, zich een voorwerp van bewerking te denken.*

Het moct, dunkt ons, te dien tijde den kinderen reeds in het oog gevallen zijn, dat er ten minste twee soorten van volzinnen bestaan, als dezulke, waarin een regtstreeksch voorwerp voorkomt of voorkomen kan en dezulke, waarin men daarnaar altijd te vergeefs zoekt. *)

Om echter zeker van onze zaak te zijn, berusten wij in deze veronderstelling niet, maar vestigen daar thans of

*) In: hij knielt op den grond, is wel een voorwerp (grond), doch geen regtstreeksch voorwerp.

voor het eerst, òf bij vernieuwing de aandacht der leerlingen op.

Hiertoe moeten de leerlingen, uit de hun voorgestelde volzinnen eerst dezulke opzoeken, waarin een *overgankelijk*, en daarna dezulke, waarin een *onovergankelijk* werkwoord voorkomt.

Levert hun dit geene moeilijkheid meer op, dan wijzen wij hun aan, dat de overgankelijke werkwoorden *alle* eene handeling of een bedrijf aanduiden; maar dat dit met sommige onovergankelijke het geval niet is; want dat er daaronder gevonden worden, welke, zoo niet *uitsluitend*, dan toch *voornamelijk* gebruikt worden òf om blootelijk het *bestaan* van een persoon of eene zaak te kennen te geven, òf om deze of gene *hoedanigheid* of *eigenschap* aan het onderwerp der gedachte toe te kennen of te ontzeggen.

Op deze wijze komen wij ongemerkt tot de onderscheiding der volzinnen in *bedrijvende zinnen*, *bestaanszinnen* en *hoedanigheidszinnen*, waarvan wij nu de volgende omschrijving geven:

a. Tot de bedrijvende zinnen behooren die, waarin van het onderwerp gezegd of ontkend wordt, dat het iets verrigt of bedrijft, of, dat het een bedrijf of eene handeling ondergaat.

b. In een bestaanszin wordt van het onderwerp te kennen gegeven, dat het bestaat of niet bestaat; somtijds ook *waar* het bestaat of niet aanwezig is.

c. Hoedanigheidszinnen zijn de zulke, waarin door middel van de werkwoorden *zijn* of *wezen*, *heeten*, *schijnen*, *blijven*, *worden*, *lijken*, *blijken* of *gelijken* eene hoedanigheid of eene eigenschap aan het onderwerp wordt toegekend of ontzegd.

Eer wij nu verder gaan, achten wij het noodig, den kinderen gelegenheid te geven, om door toepassing het geleerde vast in het geheugen te prenten. Hier volgen dus weder eenige opgaven tot voorbeeld:

1. Schrijft 20 *bijwoorden* op, die aanduiden, *waar* iets geschieden kan.

2. Zoekt eens 20 *bijwoorden* op, die den tijd bepalen, *wanneer* iets gedaan kan worden.

3. Schrijft nu nog eens 20 *bijwoorden*, waardoor men te kennen kan geven, *hoe* eene werking kan plaats hebben.

4. Zoekt uit uwe leesles eens al de *bijwoorden* op, die daarin voorkomen, en wijst de *bijwoorden van tijd* door eene *t*, die *van plaats* door eene *p* en de *overige* door eene *w* aan.

5. Ontleedt de volgende volzinnen, maar zegt vooraf, of daarin van het onderwerp iets *bevestigd* of *ontkend* wordt.

6. Ontleedt ook deze volzinnen, maar zet eerst achter elk van die, waarin eene of meer bepalingen voorkomen: — *bepaalde volzin*.

7. Zoekt uit de volgende volzinnen de *bedrijvende zinnen*, de *bestaanszinnen* en de *hoedanigheidszinnen* op, en schrijft die, welke tot dezelfde soort behooren, netjes onder elk-ander.

8. Nu moet gij nog eens 10 *bedrijvende zinnen*, 10 *bestaanszinnen* en 10 *hoedanigheidszinnen* zamenstellen.

9. Ontleedt de volgende volzinnen, maar duidt daarbij aan of zij behooren tot de *bevestigende* of *ontkennende*, de *bepaalde* of de *niet bepaalde* volzinnen, als ook, of het zijn *bedrijvende zinnen*, *bestaanszinnen* of *hoedanigheidszinnen*.

Tusschen de onderscheiding der volzinnen in *bedrijvende zinnen*, *bestaans-zinnen* en *hoedanigheids-zinnen* en de *onderscheidene vormen*, waarin de *werkwoorden in de verschillende volzinnen kunnen voorkomen*, bestaat zulk een naauw verband, dat de behandeling van het eerste als van zelf tot die van het laatste leidt. — Wij achten het daarom ook nu den *juisten tijd*, om de leerlingen op die verschillende vormen te wijzen, en hun bekend te maken met de verschillende benamingen, welke wij daaraan geven.

In de eerste plaats beschouwen wij daartoe met hen die *bedrijvende volzinnen*, waarin het *hoofdwoord van het gezegde door een overgankelijk werkwoord* wordt aangeduid. Wij maken hen daarbij opmerkzaam, dat in zoodanige volzinnen van het onderwerp gezegd wordt, of *dat het iets doet*, wat door een anderen persoon of eene andere zaak gele-

den of ondergaan wordt, of dat het de handeling of het *bedrijf* van iets anders ondergaat, of dat het lijdt wat het *zelf* doet. Hieruit nemen wij aanleiding, om de hier bedoelde bedrijvende volzinnen nader te verdeelen in *bedrijvende volzinnen*, *bedrijvende volzinnen in lijdenden vorm* en in *bedrijvende volzinnen in terugkeerenden vorm*, en tevens om den leerlingen onder de aandacht te brengen, dat naar deze verdeling der *bedrijvende volzinnen* de *overgankelijke werkwoorden* zich laten onderscheiden in *bedrijvend overgankelijke werkwoorden*, *overgankelijke werkwoorden in lijdenden vorm* en in *bedrijvend overgankelijke werkwoorden in terugkeerenden vorm*. Hierbij maken wij echter de opmerking, dat niet een werkwoord bestaat, dat *uitsluitend* in den *lijdenden vorm* voorkomt, maar dat aan alle *overgankelijke werkwoorden*, met behulp van het werkwoord *worden*, dien vorm kan gegeven worden; als ook dat er slechts weinige werkwoorden bestaan, die niet anders dan in *bedrijvende volzinnen in terugkeerenden vorm* voorkomen.

Eenige voorbeelden tot opheldering en opgaven tot oefening kunnen hier niet gemist worden, omdat ook nog behoort aangewezen te worden, dat in *bedrijvende volzinnen in terugkeerenden vorm* het voorwerp niet door een *zelfstandig naamwoord* aangeduid wordt, maar door een der woorden *mij*, *u*, *zich* of *ons*, die én om de duidelijkheid te bevorderen, én om de onwelluidende herhaling te vermijden, voor de *zelfstandige naamwoorden* in plaats gesteld worden. — Eer wij echter hier eenige opgaven tot oefening laten volgen, zij het ons vergund te zeggen, dat wij van de laatst besprokene verdeling der volzinnen, noch ook van de onderscheiding der *overgankelijke werkwoorden in bedrijvend overgankelijke werkwoorden*, *overgankelijke werkwoorden in lijdenden vorm* en in *bedrijvend overgankelijke werkwoorden in terugkeerenden vorm* zouden spreken, ware het niet, dat wij daarin het middel vonden, om ons onderdichtiger te maken en meer afwisseling te brengen in onze opgaven tot oefening. Van het laatste vindt men het bewijs in de hier volgende opgaven:

1. Beproeft eens of gij 10 volzinnen kunt zamenstellen, waarin aangeduid wordt, dat de handeling van het onderwerp op een ander voorwerp overgaat.

2. Kunt gij ook eenige volzinnen zamenstellen, waarin het onderwerp als *lijdend* voorkomt?

3. Maakt nu eens 6 volzinnen, waarin van het onderwerp gezegd wordt, dat het lijdt, wat het zelf doet.

4. Stelt eens 10 *bedrijvende* volzinnen zamen.

5. Schrijft op 10 *bedrijvende volzinnen in lijdenden vorm*.

6. Maakt 6 volzinnen in *den bedrijvend terugkeerenden vorm*.

7. Laat mij eens zien of gij 12 zinnen kunt opschrijven, waarin een *bedrijvend overgankelijk* werkwoord voorkomt.

8. Toont nu ook, dat gij eenige volzinnen kunt maken, waarin het werkwoord *den lijdenden vorm* heeft.

9. Stelt eens 10 volzinnen zamen, waarbij men aan eene *terugwerkende* handeling moet denken.

10. Schrijft uit uwe leesles op, eerst al de *bedrijvend overgankelijke werkwoorden*, dan de *overgankelijke werkwoorden in lijdenden vorm* en eindelijk de *bedrijvend overgankelijke werkwoorden in terugkeerenden vorm*.

11. Ontleedt nu de volgende volzinnen en duidt aan tot welke soort zij behooren.

Ook die volzinnen, waarin een *onovergankelijk* werkwoord als hoofdwoord van het gezegde voorkomt, worden door ons nog wat nader beschouwd. Sommigen daarvan toch komen voor in bedrijvende volzinnen, zonder regtstreeksch voorwerp, anderen in bestaanszinnen en nog anderen in hoedanigheidszinnen. Aan de hier eerst genoemde volzinnen geven wij den naam van *bedrijvende volzinnen in onzijdigen vorm*, maar de beide laatste soorten behouden de hun eens gegeven' namen. Het werkwoord in den *bedrijvenden volzin in onzijdigen vorm* kennen wij den naam toe van *bedrijvend onovergankelijk werkwoord*, maar dat, hetwelk het hoofdwoord van het gezegde uitmaakt in een volzin, tot een van de beide laatstgenoemde zinnen behorende, noemen wij kort weg *onovergankelijk* werkwoord.

Bij een naderen blik op *de bestaanszinnen* doen wij opmerken, dat wij ook daartoe rekenen te behooren:

1°. die volzinnen, waarin alleen gezegd wordt, dat eene handeling plaats heeft, bijv.: *er wordt geklopt, er wordt open-gedaan, er wordt geleerd, enz.*

2°. volzinnen als: *mij hongert, mij dorst, enz.*, waarvan de beteekenis niet anders zijn kan dan: *honger is in mij, dorst is in mij;*

3°. die volzinnen, waarin schijnbaar niet een zelfstandig naamwoord, maar het woordje *het* als onderwerp voorkomt. Wij bedoelen volzinnen als deze: *het regent, het vriest, het dooit, het waait, het is zondag, het blijft nacht.* Het is toch duidelijk, dat deze volzinnen alleen te kennen geven, dat de regen, de vorst, de dooi, de wind, de zondag en de nacht bestaan of zijn. Dat de volgende volzinnen en dergelijke: *het is licht, het is warm, het is duister, enz.*, niet altijd tot de *bestaanszinnen* mogen gerekend worden, maken wij duidelijk, door één daarvan in zijne verschillende beteekenissen te doen kennen. Bijv.: *het is licht*, kan beteekenen: *dit vertrek is licht, het geen ik waarneem is licht, licht is en het licht is* *) *Het verwondert mij, het verheugt mij* en dergelijke zinnen blijven vooreerst nog buiten sprake, omdat het woordje *het* daarin optreedt als plaatsvervanger van een *onderwerpelijken volzin*. — Dat wij niet spreken over *onpersoonlijke werkwoorden*, ligt in den aard der zaak; want waar eene handeling plaats heeft, moet ook een persoon of eene zaak gevonden worden, waaraan die handeling kan worden toegeschreven.

Eer wij nu verder gaan, laten wij weder eenige opgaven tot oefening volgen, waarvan de volgende tot voorbeeld kunnen dienen.

1. Schrijft eens 10 *bedrijvende* volzinnen op, waarin geen voorwerp voorkomen kan.

*) Men zie over dit een en ander het uitmuntende werkje over de Zinsontleding van J. H. VAN DALE, uitgegeven bij S. E. VAN NOOTEN, Boekhandelaar te *Schoonhoven*.

2. Maakt nu eens 10 volzinnen, waarin gij van het onderwerp zegt, dat *het bestaat*.

3. Stelt ook eenige volzinnen zamen, waarin gij te kennen geeft, *waar* het onderwerp zich bevindt, of *waar* het aanwezig is.

4. Nu moet gij eens eenige volzinnen opschrijven, waarin aan het onderwerp eene *eigenschap* of *hoedanigheid* toegekend wordt.

5. Maakt nu 6 volzinnen, waarin een *bedrijvend onovergankelijk* werkwoord voorkomt en 6, waarin een *onovergankelijk niet bedrijvend* werkwoord gevonden wordt.

6. Zoudt gij ook 6 volzinnen kunnen zamenstellen, waarin alleen te kennen gegeven wordt, dat er eene handeling of een bedrijf plaats heeft?

7. Schrijft eens 10 volzinnen op, waarin gij zegt, *dat er een natuurverschijnsel bestaat*.

8. Drukt nu eens uit, dat gij aan het een of ander behoefte gevoelt, of, dat gij eene of andere *gewaarwording* ondervindt.

9. Beproeft ook of gij eenige volzinnen kunt zamenstellen, waarmede gij *een zekeren tijd* van het jaar of van den dag wilt aanduiden.

10. Geeft eens de verschillende beteekenissen op van deze volzinnen: *het is licht, het is warm, het is koel, het is duister en het is koud*.

11. Schrijft nu nog eens 20 *bedrijvend onovergankelijke* en 20 *onovergankelijke* werkwoorden op.

12. Ontleedt de volgende volzinnen, maar duidt daarbij aan, of het zijn *ontkennende* of *bevestigende*, *bepaalde* of *onbepaalde* volzinnen, als ook, of zij behooren tot de *bedrijvende zinnen*, de *bestaanszinnen* of de *hoedanigheidszinnen*.

13. Plaatst nu de woorden van een dier zinnen netjes onder elkander, en schrijft achter elk woord, wat gij daarvan weet.

En nu vinden wij volle vrijmoedigheid om te zeggen: tot zooverre en ook niet verder behoort het onderrigt in de

zinsontleding en in de kennis der verschillende taaldeelen zich in de middelste klasse uit te strekken.

Is taal de uitdrukking der gedachten, dan is alle taal-onderwijs, hetwelk daaraan niet dienstbaar gemaakt wordt, ijdel. Het is waar, het ontbrak den leerlingen bij de bewerking der opgegevene oefeningen niet aan de gelegenheid om zich in het geregeld uitdrukken hunner gedachten te bekwamen, maar de tot nu toe door hen gemaakte volzinnen stonden met elkander in geen het minste verband; zij leverden slechts eene verzameling van losse gedachten, en tusschen deze en een schriftelijk opstel, bestaat, hoewel somtijds slechts een *klein*, toch altijd zoodanig verschil, dat de kinderen, al zijn zij ook in het zamenstellen van volzinnen tamelijk goed bedreven, tegen de vervaardiging van een opstel, als tegen een' berg opzien. — Opzettelijke oefening daarin is dus voor ieder kind behoefte en wij houden het er voor, dat in de hoogste afdeeling der middelste klasse daarmede een aanvang behoort gemaakt te worden.

Wij zeiden zoo even, dat tusschen het zamenstellen van volzinnen en het vervaardigen van schriftelijke opstellen dikwijls slechts een *klein* verschil bestaat. Dit is vooral het geval, wanneer de gemaakte volzinnen alle op *één onderwerp* betrekking hebben. Immers wanneer deze volzinnen goed *gerangschikt* zijn, en die *enkelvoudige volzinnen*, welke daarvoor vatbaar zijn, worden door behulp van *voegwoorden tot enkelvoudige volzinnen met nevengeschikte zindeelen*, en *zamengestelde volzinnen* te zamen gevoegd, dan ontbreekt nog alleen de *verwisseling* van sommige *zelfstandige naamwoorden* in *voornaamwoorden*, om zulk eene verzameling van volzinnen in een dragelijk opstel te herscheppen.

Zoo als wij reeds te kennen gaven, behoort naar ons inzien de behandeling van de *enkelvoudige volzinnen met nevengeschikte zindeelen* en *zamengestelde volzinnen* niet in de middelste, maar in de hoogste klasse te huis, en daar dit ook ons gevoelen is omtrent de beschouwing der *voornaamwoorden*, zoo volgt daaruit, als van zelve, dat de aanleiding, welke wij den leerlingen in de middelste klasse ge-

ven, om zich in het vervaardigen van schriftelijke opstellen te oefenen, alleen daarin bestaan kan, dat wij hun de gelegenheid verschaffen, om zich van tijd tot tijd bezig te houden met het behoorlijk rangschikken van eenige door ons opgegevene of door hen zamengestelde volzinnen over een bepaald onderwerp.

Zijn bijv. volzinnen gemaakt over de koe, dan moeten eerst alle volzinnen bij elkander gezocht worden, *die aanduiden tot welke soort van dieren de koe behoort; vervolgens dezulke, welke betrekking hebben op den aard en de leefwijze der koe; dan die, waarin gewezen wordt op het nut, hetwelk dit dier den mensch aanbrengt, zoo lang het leeft; en eindelijk dezulke, waarin gezegd wordt, welk voordeel wij van de koe nog trekken, wanneer zij reeds gestorven is.*

Zijn er welligt sommigen, die meenen, dat dergelijke oefeningen zoo weinig beteekenen, dat zij zonder groot nadeel achterwege kunnen gelaten worden: wij stellen daarop hoogen prijs, omdat de ondervinding ons de waarde daarvan heeft leeren kennen. Veel zouden wij hierover nog tot aanprijzing en opheldering in het midden kunnen brengen, maar de zaak is te eenvoudig, om daarbij langer stil te staan. Ook wordt het meer dan tijd, dat wij een einde maken aan onze beschouwing van het taalonderwijs in de middelste klasse en de aandacht gaan vestigen op datgene, wat in het belang daarvan in de hoogste klasse kan verrigt worden. Vooraf echter nog eenige korte opmerkingen, welke ons bij het herlezen van het besprokene voor den geest kwamen, en die wij van te veel belang achten om daaromtrent het stilzwijgen te bewaren.

a. Er is geen vak van onderrigt, dat zich gemakkelijker en met meer vrucht *klassikaal* laat behandelen, dan het taalonderwijs, ingerigt op de hiervoor omschrevene wijze. Men late daarom, zoo dikwijls de gelegenheid zich daartoe aanbiedt, de opgegevene oefeningen door de leerlingen op het bord bewerken.

b. Het moge vreemd klinken, maar het is eene door de ondervinding bevestigde waarheid, dat het van den onder-

wijzer afhangt, om het taalonderwijs, hetwelk door velen als te droog en te dor beschreven wordt om iets aantrekkelijks te kunnen hebben, tot een der meest aangename vakken van onderrigt voor de leerlingen te maken.

c. Men zij er steeds op bedacht het werk der leerlingen nauwlettend na te zien. Ontbreekt het aan tijd, om de fouten, door iederen leerling in het bijzonder gemaakt, klassikaal te bespreken, men vindt al ligt tijds genoeg, om het werk van een' hunner met de geheele klasse of afdeeling als foutief opstel te behandelen.

d. Het kan zijn nut hebben, ook als vóóroefening tot het vervaardigen van schriftelijke opstellen, den leerlingen van tijd tot tijd korte vertellingen, versjes of iets anders, bij wijze van dictée te doen opschrijven, maar dan behoort zoodanig dictée klassikaal van fouten gezuiverd te worden.

e. Uitgaande van de onderstelling, dat de kinderen bij het onderrigt in het lezen met de namen en het gebruik der zin- en scheiteekens bekend gemaakt worden, beshouwen wij het als eene kleine moeite, hen in het plaatsen van de voornaamste dier teekens, zoo als *het punt, het vraagteken en het aanspraak-, uitroep- of verwonderingsteeken* te oefenen.

Wanneer wij een' blik slaan op den tot hertoe door ons afgelegden weg, en wij tellen te zamen, wat wij tot dusver tot vermeerdering van de taalkennis der leerlingen verrigt hebben, dan valt terstond in het oog, dat, zullen wij het door ons beoogde doel bereiken, het taal-onderwijs in de hoogste klasse zich bij afwisseling dient te bepalen:

1°. *Tot aanvulling van het geleerde aangaande sommige taaldeelen;*

2°. *Tot kennismaking met de tot nog toe buiten sprake geblevene woordsoorten;*

3°. *Tot de zamenstelling en ontleding van enkelvoudige volzinnen met nevengeschikte zindeelen en zamengestelde volzinnen, en*

4°. *Tot het schriftelijk uitdrukken der gedachten, door middel van met elkander in verband staande volzinnen.*

Omtrent het eerste merken wij aan, dat wij dit *of in verband met andere taal oefeningen behandelen*, *of als eene op zich zelve staande zaak beschouwen*, al naar mate wij veel of weinig tijds daaraan kunnen besteden. Tot zoodanige handelwijze achten wij ons gerechtigd, omdat wij op goede gronden mogen aannemen, dat de kinderen met veel van hetgeen wij onder dien naam van aanvullingen willen begrepen hebben, niet geheel en al onbekend meer kunnen zijn, en ten andere, omdat daaronder het een en ander voorkomt, hetwelk wel niet mag verzwegen worden, wanneer het ons om volledig taalonderrigt te doen is, maar dat in ons oog toch niet die waarde heeft, dat wij het ook dan niet achterwege zouden durven laten, wanneer gebrek aan tijd of andere oorzaken ons in de noodzakelijkheid brengen om ons taalonderwijs in te krimpen.

Wij rekenen hiertoe te behooren:

a. *Meer volledige bepalingen van de reeds vroeger besprokene taal deelen*, en

b. *Eenige overigens wetenswaardige bijzonderheden omtrent sommige daarvan*, als:

1. Sommige zelfstandige naamwoorden worden alleen in het enkelvoud, andere alleen in het meervoud gebruikt.

2. De lidwoorden en bijvoegelijke naamwoorden komen in geslacht, getal en naamval overeen met de zelfstandige naamwoorden, waartoe zij behooren.

3. Sommige bijvoegelijke naamwoorden blijven in alle naamvallen onverbogen.

4. Een bijvoegelijk naamwoord ondergaat geene verbuiging, wanneer het achter een zelfstandig naamwoord komt of door de werkwoorden *zijn*, *worden*, *schijnen*, *blijven*, *heeten*, *blijken* of *lijken*, daarvan afgescheiden is.

5. Om de beteekenis van sommige werkwoorden te wijzigen, bedient men zich van de voorvoegsels *be*, *ge*, *her*, *ont*, *ver*, *wan* en *mis*, alsmede van eenige voorzetsels. Door deze voorvoegsels en voorzetsels krijgen vele onoverganke-

lijke werkwoorden eene overgankelijke of *bedrijvende* beteekenis.

6. Een *bijvoegelijk* naamwoord, of liever de *beteekenis* daarvan, wordt somtijds door een ander woord (bijwoord) *nader bepaald*.

7. Enkele *voorzetsels* komen somtijds ook als *bijwoorden* voor.

8. De *telwoorden* worden in twee soorten verdeeld, als in dezulke, die eene *bepaalde*, en in die, welke eene *onbepaalde* hoeveelheid aanduiden. De eerste noemt men *hoofd-*, de laatste *algemeene* telwoorden.

9. Somtijds gebruikt men *twee, drie* of *meer woorden*, om aan te duiden *waar, wanneer* of *hoe* eene werking geschiedt; zoodanige bijeenvoeging van woorden geeft men den naam van *bijwoordelijke uitdrukking*.

En hiermede houden wij deze zaak voor genoegzaam besproken, te meer, daar wij, hierbij langer vertoevende, in de noodzakelijkheid zouden gebragt worden, haar van *twee zijden* te beschouwen, namelijk *afgescheiden van- en in verband met* andere taal oefeningen. Wij mogen echter ook nu niet nalaten te herinneren, dat de eenmaal door ons aangenomen regel: »*Wat de kinderen kennen, moeten zij ook weten toe te passen*», nimmer door ons uit het oog verloren wordt, en wij daarom, welken weg wij ook bij dit onderrigt inslaan, steeds onderzoeken in hoeverre het geleerde het eigendom der leerlingen geworden is en of zij daarvan een goed gebruik weten te maken.

Oefeningen als de volgende geven ons daartoe ruime gelegenheid:

1. Schrijft op 20 *zelfstandige naamwoorden*, welke alleen in het *enkelvoud* en 10 *zelfstandige naamwoorden*, welke alleen in het *meervoud* gebruikt worden.

2. Verbuigt eens: *de sterke leeuw, de bonte koe, het wollige schaap, een dapper held, eene roode roos, een klein kind*.

3. Welke *bijvoegelijke naamwoorden* blijven altijd *onverbogen*? Geeft van elke soort eenige op.

4. Verbuigt nu eens: *de gouden armband, het zilveren muntstuk, de looden pijp.*

5. Maar zoudt gij ook kunnen verbuigen: *allerhande koopwaren, velerlei onaangenaamheden, de Rotterdammer courant?*

6. Maakt eens 4 volzinnen, waarin het *bijvoegelijk naamwoord* achter het zelfstandige naamwoord komt en dus *onverbogen* blijft.

7. Maakt 20 hoedanigheidszinnen, waarin *bijvoegelijke naamwoorden* voorkomen, welke door de werkwoorden *zijn, worden, schijnen, blijven, heeten, blijken of lijken*, van hunne zelfstandige naamwoorden afgescheiden worden.

8. Beproeft eens, welke *voorvoegsels* of *voorzetsels* voor de volgende werkwoorden geplaatst kunnen worden, en zegt welke *wijziging* de beteekenis van elk dier werkwoorden door zoodanige voorvoeging ondergaan zou.

9. Schrijft 20 *hoofd-* en 20 *algemeene telwoorden* op.

10. Toont eens in 6 verschillende volzinnen aan, dat een woord, hetwelk in den eenen volzin *als voorzetsel* voorkomt, in een' anderen volzin de plaats van een *bijwoord* bekleeden kan.

11. Maakt 12 volzinnen, waarin de *bepaling van het gezegde uit meer dan een woord* bestaat.

Wij gaven reeds met een woord te kennen, dat onder de aanvullingen, betrekkelijk de vroeger behandelde taal-deelen, eenige voorkomen, die in geen geval mogen achtergehouden worden. Van dien aard zijn de volgende:

1. *Opgave van een grooter aantal regels ter onderscheiding van de verschillende geslachten der zelfstandige naamwoorden.*

2. *Onderrigt in de vorming van de trappen van vergelijking bij de bijvoegelijke naamwoorden en sommige bijwoorden.*

3. *De vervoeging der werkwoorden en hetgeen daarmede in verband staat.*

4. *De onderscheiding der werkwoorden ten opzichte hunner vervoeging in onregelmatige en regelmatige en de laatste in ongelijkvloeiende en gelijkvloeiende.*

Aangezien onze wijze van handelen bij dit gedeelte van het taalonderwijs in vele opzichten overeen komt met die, welke daarvoor in de meeste leerboeken wordt aangewezen, en wij ons, om velerlei redenen, zooveel wij kunnen en mogen, op bekorting behooren toe te leggen, onthouden wij ons, om daarover in het breede uit te wijden. — Wij moeten evenwel herinneren, al toonen wij dit in geene bijzonderheden aan, dat al ons taalonderwijs op dezelfde leest geschoeid is, en dat wij dien ten gevolge bij de belandeling van het bovengenoemde niet beginnen, maar veeleer eindigen met het geven van definities. Bij ons is het een regel, waarvan slechts in zeer enkele gevallen wordt afgeweken, *dat de leerlingen eerst bekend worden gemaakt met de zaak zelve, hare eigenschappen en wat daaraan verder op te merken valt, en dan eerst met de benaming van dit een en ander.* Daardoor toch worden wij in staat gesteld, om de duisterheden, welke in meest alle definities voorkomen, en die veelal een gevolg zijn van een bovenmatig streven, om met weinig woorden veel te willen zeggen, des te beter te kunnen ophelderen.

Om aan te toonen, door welke opgaven wij de leerlingen in de gelegenheid stellen, om het geleerde te kunnen toepassen, volgen hier eenige tot voorbeeld.

1. Schrijft eens op *al de regels*, welke wij u tot onderscheiding der *geslachten van de zelfstandige naamwoorden* hebben leeren kennen en geeft bij elken regel eenige voorbeelden op.

2. Hoe worden de *trappen van vergelijking* bij de *bijvoegelijke naamwoorden* gevormd?

3. Duidt van de 20 volgende *bijvoegelijke naamwoorden* den *vergrootenden* en den *overtreffenden* trap aan.

4. Beproeft of gij de volgende werkwoorden kunt *vervoegen*.

5. Schrijft van elk der volgende *werkwoorden* den *eersten persoon enkelvoud der aantoonende wijs* op, beginnende met den tegenwoordigen tijd en zoo vervolgens.

6. Hoe worden de *verleden deelwoorden* gevormd?

7. Wijst aan van welk der volgende *werkwoorden* het verleden *deelwoord* op eene *d*, eene *t* of op *en* eindigt.

8. Schrijft eens eenige verleden deelwoorden op, welke het *voorvoegsel ge* missen.

9. Geeft eenige voorbeelden op, waarin *deelwoorden* als *bijvoegelijke naamwoorden* voorkomen.

10. Maakt 6 volzinnen, waarin *de werkwoorden* in *de verschillende tijden der aantoonende wijs* voorkomen.

11. Beproeft eens om den volgenden volzin, die in den *tegenwoordigen tijd* van de *aantoonende wijs* uitgedrukt is, in de *overige tijden* van die wijs over te brengen.

12. Schrijft eens op 20 *ongelijkvloeiende*, 20 *gelijkvloeiende* en 10 *onregelmatige* werkwoorden.

Het is zeker, dat wij den aard der verschillende taal-deelen het best kunnen leeren kennen, wanneer wij acht geven op het gebruik, hetwelk daarvan bij het spreken en schrijven gemaakt wordt. Het heeft ons daarom dikwerf verwonderd, dat zelfs onderwijzers, wier bekwaamheden bij iedereen met alle regt zeer hoog aangeschreven staan, in dit opzicht zoo averrechts te werk gaan. De taal is naar ons oordeel een vak, waarbij het vooral op *aantoonen*, minder op *voordoene*, maar het allerminst op *mededeelen* aankomt. Het is dan ook daarom, dat wij de behandeling der *voegwoorden* en *voornaamwoorden*, al vinden wij zoo nu en dan al eens gelegenheid, om daarover ter loops te kunnen spreken, uitstellen, totdat wij een' aanvang kunnen maken met de *zamenstelling en ontleding der enkelvoudige volzinnen met nevengeschikte zindeelen en de zamengestelde volzinnen*; want het is toch daarin, dat de *voegwoorden* en *voornaamwoorden* hunne voornaamste rollen spelen; dat hunne waarde vooral uitkomt, en dat het blijkt hoeveel onze taal in *beknoptheid* en *welluidendheid* verliezen zou, wanneer wij deze soorten van woorden moesten missen.

Wanneer wij bedenken, dat een *enkelvoudige volzin met nevengeschikte zindeelen* slechts *eene zamentrekking* is van *twee* of *meer enkelvoudige volzinnen*, welke alleen daarin van elkander verschillen, dat niet in alle de *zelfde onder-*

werpen, òf de *zelfde gezegden*, òf de *zelfde voorwerpen*, òf de *zelfde bepalingen* voorkomen, dan behoeven wij niet lang rond te zien naar een gemakkelijk middel, om de kinderen in het zamenstellen van dergelijke volzinnen te oefenen. — Dit middel vinden wij daarin, dat wij den kinderen cenige volzinnen dictéren of op het bord voorschrijven, welke *twee aan twee* alleen door ééne der bovengenoemde bijzonderheden van elkander onderscheiden zijn, bijv.:

Jan eet, Jan drinkt; — Vader werkt, Moeder werkt; — De tuinman plukt appelen, De tuinman plukt peren; — Mietje leest langzaam, Mietje leest duidelijk; — Het lieve Jansje breidt kousen, Het kleine Jansje breit kousen; — De vrouw verkoopt roode aalbessen; — De vrouw verkoopt zwarte aalbessen, enz.

Op onze vraag, of het ook mogelijk is, om bijv. de twee eerste volzinnen tot eenen volzin zamen te trekken, is het zeker, dat sommige kinderen hun toestemmend antwoord nader zullen toelichten door als zamengetrokken volzin op te geven: „*Jan eet en Jan drinkt*”, maar andere, meestal de meerderheid, zullen daarop aanmerking maken, en als hun gevoelen mede deelen, dat „*Jan eet en drinkt*” op eene veel kortere wijze hetzelfde te kennen geeft. Men behoeft niet te vragen, welke der partijen door ons in het gelijk gesteld wordt.

De overige opgegevene *enkelvoudige volzinnen* worden nu door de leerlingen op gelijke wijze tot *enkelvoudige met nevenschikte zindeelen* zamengevoegd, en wanneer zij daarin goed slagen, houden wij het er voor, dat de eerste en wel een zeer goede grond, zoo wel voor *het ontleden*, als voor *het zamenstellen* van die zinnen gelegd is. Immers zullen de kinderen niet aarzelen, om in den volzin: „*Jan eet en drinkt*”, zoo wel *eet* als *drinkt* een gezegde te noemen, want bij de ontleding van de enkelvoudige volzinnen *Jan eet* en *Jan drinkt* zouden zij zich daarop geen oogenblik bedacht hebben: *eet* en *drinkt* noemen wij dan *nevenschikte gezegden*.

Wanneer de leerlingen genoegzaam bedreven zijn in het zamentrekken van twee *enkelvoudige volzinnen* tot eenen

enkelvoudigen met nevenschikte zindeelen, levert het voor hen weinig moeilijks op, om met *drie* en *meer* daartoe geschikte enkelvoudige volzinnen op gelijke wijze te handelen, en daarom geven wij daaromtrent geene bijzonderheden op, dan alleen deze, dat wij aantoonen, dat het *voegwoord* in dusdanigen volzin *eens* of *meermalen* door een *komma* behoort vervangen te worden.

Wij achten het ook niet meer dan der vermelding waardig, dat wij de leerlingen bij *het ontleden* van enkelvoudige volzinnen met nevenschikte zindeelen opmerkzaam maken, *dat niet alle zoodanige volzinnen voor eene ontbinding in twee of meer enkelvoudige volzinnen vatbaar zijn*; want het wijzen op voorbeelden als deze:

Tromp en de Ruiter waren niet altijd vrienden; de twaalf Apostelen waren enz.; men kan niet te gelijker tijd zaaijen en oogsten; Voor- en tegenspoed wisselen elkander af enz.

is voor ons meestal voldoende om hen daarop bedacht te doen zijn. Hiermede is echter ons onderrigt betreffende deze volzinnen nog niet afgelopen; integendeel, het voornaamste, hetwelk hier zooveel beteekent als het meest geschikte om het denkvermogen der leerlingen op eene gepaste wijze werkzaamheid te verschaffen, moesten wij tot hiertoe besparen, omdat wij nu eerst gelegenheid hebben om op eene zeer duidelijke wijze aan te toonen, dat het onmogelijk zijn zou enkelvoudige volzinnen tot enkelvoudige met nevenschikte zindeelen zamen te trekken, wanneer de *voegwoorden*, welke door ons in verschillende dier volzinnen aangewezen worden, in onze taal niet voorkwamen. Bij het aanwijzen toch van de voegwoorden *in de volzinnen zelven* biedt zich voor ons ongezocht de gelegenheid aan, om de aandacht te vestigen op de verschillende *soorten* van voegwoorden, welke tot de zamentrekking van *bevestigende* en *ontkennende* enkelvoudige volzinnen tot enkelvoudige volzinnen met nevenschikte zindeelen gebruikt worden en omgekeerd, om uit de in die volzinnen voorkomende voegwoorden af te leiden in welke enkelvoudige volzinnen deze kunnen ontbonden worden. Zoo toonen wij aan:

a. dat een volzin, waarin twee of meer gelijksoortige zindeelen voorkomen, welke door *en* of door *of* verbonden zijn, in even zoo veel *bevestigende* of in even zoo veel *ontkennende* enkelvoudige volzinnen kan ontleed worden;

b. dat, wanneer in een volzin twee onderwerpen, twee gezegden of twee voorwerpen door *maar* verbonden zijn, deze bij eene ontleding *één bevestigenden* en *één ontkennenden* enkelvoudigen volzin oplevert;

c. dat eene verbinding door *noch* bij ontleding uit *twee* of *meer ontkennende* enkelvoudige volzinnen blijkt te bestaan; enz.

d. dat, wanneer twee zindeelen van dezelfde soort door *maar ook*, voorafgegaan door *niet alleen*, verbonden zijn, bij de ontleding van den volzin, *twee bevestigende enkelvoudige volzinnen* ontstaan;

e. dat dit ook het geval is, wanneer de verbinding plaats heeft door *als*, vooraf gegaan door de woorden *evenzeer* of *zowel*;

f. dat eene verbinding, daargesteld door *als*, voorafgegaan door *evenmin*, alleen kan daargesteld worden tusschen *twee ontkennende* volzinnen;

g. eindelijk, dat het woord *dan* door *niet minder* voorafgegaan, alleen kan gebezigd worden, om *twee bevestigende enkelvoudige volzinnen* tot eenen enkelvoudigen volzin met nevenschikte zindeelen, zamen te voegen.

Bij de ontleding van enkelvoudige volzinnen met nevenschikte zindeelen moeten steeds *de enkelvoudige volzinnen*, waarin men deze ontbinden kan, worden aangewezen, en daarbij worden opgegeven of dat zijn: *bevestigende* of *ontkennende*, *bepaalde* of *niet bepaalde* volzinnen, alsmede of zij onder de *bedrijvende zinnen*, de *hoedanigheidszinnen* of de *bestaanszinnen* behooren gerangschikt te worden.

Ter verpoozing van de aandacht, tot toepassing van het geleerde en tot ontwikkeling van het denkvermogen doen wij door de leerlingen op de lei een tal van opgaven bewerken, welke door ons klassikaal besproken worden. —

Om de soort dier opgaven te kennen, volgen hier eenige tot voorbeeld :

1. Schrijft 6 volzinnen op, waarvan alleen de *onderwerpen* verschillend zijn.

2. Ook 6 volzinnen, waarvan alleen de *gezegden* van elkander verschillen.

3. Nu nog eens 6 volzinnen, die geheel met elkander overeenkomen, uitgenomen de woorden, die de *voorwerpen* aanduiden.

4. Maakt van de 2 volgende *enkelvoudige* volzinnen eenen *enkelvoudigen* met nevenschikte zindeelen.

5. Schrijft eens 2 *enkelvoudige* volzinnen op, welke met behulp van het voegwoord *en* tot eenen enkelvoudigen volzin met nevenschikte zindeelen kunnen zamengevoegd worden.

6. Beproeft nu eens of gij 6 enkelvoudige volzinnen vinden kunt, waarvan de eerste 2 door het voegwoord *of*, de tweede 2 door het voegwoord *maar* en de derde 2 door het voegwoord *noch* tot enkelvoudige volzinnen met nevenschikte zindeelen kunnen verbonden worden.

7. Zegt eens, in welke *enkelvoudige* volzinnen de volgende *enkelvoudige* met nevenschikte zindeelen kunnen ontbonden worden.

8. Doet dit ook nog eens van de volgende volzinnen, maar schrijft dan achter elken *enkelvoudigen* volzin, of hij *bevestigend* of *ontkennend*, *bepaald* of *onbepaald* is en of hij tot de *bedrijvende*, *bestaans-* of *hoedanigheidszinnen* behoort.

9. Ontleedt de volgende enkelvoudige volzinnen met nevenschikte zindeelen taal- en redekundig.

10. Toont door voorbeelden aan, dat gij ook *drie* en *meer* enkelvoudige volzinnen tot eenen enkelvoudigen volzin met nevenschikte zindeelen kunt zamenvoegen.

11. Kunt gij nu ook de volgende enkelvoudige volzinnen met nevenschikte zindeelen in drie of meer enkelvoudige ontleden?

12. Dan moet gij nu nog eens dezen volzin ontleden: *Onze buurvrouw kocht gisteren koffij, thee, suiker, zout, zeep*

er *olie*; maar *gij* moet daarbij aldus te werk gaan: *eerst* moet *gij* dien volzin in enkelvoudige ontbinden en van elken enkelvoudigen volzin opgeven, wat daarvan op te geven is; *daarna* moet *gij* den volzin zoo als hij daar staat ontleden, en *eindelijk* van elk daarin voorkomend woord aanduiden, tot welke soort van woorden het behoort, en welke bijzonderheden daarvan meer behooren opgegeven te worden.

Mogen wij ons verzekerd houden, dat de leerlingen in het zamenstellen en ontleden van de genoemde volzinnen genoegzaam bedreven zijn, dan doen wij een' stap voorwaarts en kiezen den *zamengestelden* volzin tot het onderwerp van ons onderrigt.

Hierbij liggen *de zamengestelde volzinnen met nevenschikkende zinsverbinding* het eerst aan de beurt; want bedriegen wij ons niet, dan zijn de leerlingen daarmede niet meer zoo geheel en al onbekend; immers zal bij dezen of genen, toen hij zich met het zamenstellen van enkelvoudige volzinnen met nevenschikte zindeelen bezig hield, wel eens de gedachte opgekomen zijn: Meester zegt: »alleen zulke enkelvoudige volzinnen kunnen tot enkelvoudige met nevenschikte zindeelen zamengevoegd worden, die uitgenomen het verschil, of in onderwerpen, of in gezegden, of in voorwerpen, of in bepalingen geheel en al met elkander overeenkomen, en toch kan ik zinnen als deze: *Jan eet*, *Mietje drinkt* enz. door de voegwoorden *en* en *maar* ook wel tot eenen volzin zamen voegen." — Het is dan ook deze al dan niet opgedane ervaring der leerlingen, die wij bij dit onderwijs ten grondslag leggen. En waarmede zouden wij ook beter kunnen aanvangen? Onder alle soorten van zamengestelde volzinnen zijn toch zeker die de eenvoudigste, welke ontstaan zijn door de zamenvoeging van twee of meer van elkander *onafhankelijke* enkelvoudige volzinnen.

Ons bestek laat het niet toe, maar al ware dit zoo, wij kunnen de noodzakelijkheid niet inzien om bij de zamenvoeging van volzinnen tot zamengestelde in vele bijzonder-

heden te treden; immers spreken wij over bekende zaken en mogen wij aannemen, dat, hetgeen wij bij de verbinding van enkelvoudige tot enkelvoudige volzinnen met nevensgeschikte zindeelen in het midden bragten, al is het dan ook nu niet van dadelijke toepassing, licht genoeg verspreidt over den weg, welken wij daarbij inslaan. Aanmerkingen van *bijzonderen* aard zullen wij echter niet terug houden. Zoo doen wij dan ook al terstond opmerken, dat zich van nu af aan bij herhaling de gelegenheid opdoet, om met de kinderen te spreken over de *voornaamwoorden* en hun deze te doen kennen, als die soort van woorden, *welke vóór of in de plaats der zelfstandige naamwoorden komen, om de gedurige herhaling daarvan te vermijden*. Het is waar, de zamenvoeging van met elkander in geen verband staande volzinnen, geeft hoogstens aanleiding, om op de *persoonlijke* en *wederkerende* voornaamwoorden de aandacht te vestigen en van deze aan te toonen, dat zij verschillend zijn voor de drie personen, die de leerlingen bij de werkwoorden hebben leeren onderscheiden, en dat daarbij even als bij de zelfstandige naamwoorden acht moet gegeven worden op het geslacht, het getal en den naamval; maar niets houdt er ons ook nu van terug om de *bezittelijke*, de *aanwijzende* en de *vragende* voornaamwoorden ter sprake te brengen, en den kinderen daarvan mede te deelen, wat voor hen noodig en nuttig is te weten.

Gaan wij cen' stap verder en geven wij onderrigt op hoedanige wijze zamengestelde volzinnen zamengevoegd worden, waarin de enkelvoudige volzinnen *meer* of *min afhankelijk* van- of *ondergeschikt* aan elkander zijn, ook dan trekken de voornaamwoorden weder onze aandacht, maar veel meer nog dan deze, de *verschillende soorten van voegwoorden*; want deze toch zijn het, die het verband aanwijzen, waarin het eene deel van zoodanigen zamengestelden volzin tot het andere staat. Veelal worden de voegwoorden, als waren zij voor de kinderen van alle belang ontbloot, slechts in het voorbijgaan behandeld. Wij keuren dit ten sterkste af; want naar ons oordeel is het juist aan de weinige kennis, welke

de leerlingen aan deze taaldeelen hebben te wijten, dat velen van hen in het maken van schriftelijke opstellen steeds brekebeenen blijven. Dit zij echter, zoo als het wil: de gang, dien wij bij ons taalonderwijs volgen, geeft ons niet alleen aanleiding, maar dwingt er ons toe, op de *voegwoorden* eenen meer opmerkzamen blik te slaan, dan men dit pleegt te doen. Wij verwijlen daarom bij deze soort van taaldeelen zoo lang, totdat de kinderen de verschillende soorten goed van elkander weten te onderscheiden en genoegzaam ingelicht zijn omtrent het verschillend gebruik, hetwelk daarvan gemaakt wordt.

Onder de zamengestelde volzinnen met *onderschikkende zinsverbinding*, worden ook dezulke gevonden, welke door *uitbreiding* van enkelvoudige- of enkelvoudige volzinnen met nevensgeschikte zindeelen ontstaan zijn en daarom den naam van *uitgebreide, zamengestelde volzinnen* dragen. Zoo als bekend is, bevatten dergelijke volzinnen, behalve een' hoofdzin, een' of meer tusschenzinnen, welke dienen om een of ander deel van den hoofdzin nader te bepalen. Met de beschouwing van deze soort van zamengestelde volzinnen eindigen wij ons onderrigt omtrent den zinsbouw, waarmede wij reeds in de laagste klasse eenen aanvang maakten, en te gelijk hiermede ontvangen de kinderen ook het laatste onderwijs omtrent den aard en het gebruik van de verschillende soorten van woorden, waaruit onze taal bestaat; want wanneer men zich voor den geest stelt, wat door ons van tijd tot tijd te dien opzichte werd medegedeeld, dan zal men ontwaren, dat alleen de *betrekkelijke voornaamwoorden* en de *tusschenwerpsels* tot nog toe onopgemerkt gebleven zijn. Wat de *laatste* betreft, — wij achten die voor de leerlingen onzer gewone lagere scholen van te weinig belang, dan dat wij hen daarbij langer bepalen zouden, dan noodig is, om hen daarop in het voorbijgaan te wijzen. Met de *betrekkelijke voornaamwoorden* is dit echter een ander geval; want bij de uitbreiding van de enkelvoudige volzinnen tot zamengestelde, stooten wij ieder oogenblik daarop en hebben wij eene te schoone gelegen-

heid, om de leerlingen bekend te maken met de goede diensten, welke zij ons bij het spreken en schrijven bewijzen, dan dat wij daarvan geen gebruik zouden maken.

Gaf het vroegere onderrigt in het zamenstellen van volzinnen ons aanleiding om de leerlingen over het plaatsen van sommige *leesteekens* te onderhouden, bij het laatst behandelde gedeelte vinden wij ruime gelegenheid, om dit onderrigt verder voort te zetten en ten einde te brengen.

En hiermede houden wij dit gedeelte van onze taak voor afgewerkt. De volgende vragen en opgaven tot oefeningen, die wij hier tot voorbeeld laten volgen, mogen tevens dienen tot nadere verklaring van datgene, wat tegen onzen wil niet genoegzaam toegelicht werd.

1. Hoe zoudt gij de volgende *enkelvoudige* volzinnen tot eenen *zamengestelden* verbinden? *Hendrik leert goed*, — *Hendrik is zijn rekenboek ook al uit*. — Hoe deze.....?

2. Voegt nu deze volzinnen eens te zamen: *Het onweder is nuttig*, — *Het onweder zuivert de lucht* enz.

3. Door welk *voegwoord* zoudt gij volzinnen als deze aan elkander verbinden? *Mietje schreit*, — *Mietje heeft straf gekregen*, enz.

4. Schrijft eens een *enkelvoudigen* en ook een *enkelvoudigen* volzin met nevenschikte zindeelen op, maar kiest de zoodanige, welke door het voegwoord *maar* aan elkander verbonden kunnen worden.

5. Maakt nu eens 20 *zamengestelde* volzinnen, waarin de zamengevoegde *enkelvoudige* volzinnen door een der voegwoorden: *dat*, *gelijk*, *opdat*, *daarom* of *terwijl* verbonden zijn.

6. Beproeft op hoevelerlei wijzen de volgende *enkelvoudige* volzin tot een *uitgebreiden zamengestelden* kan gemaakt worden.

7. Schrijft eens alle *persoonlijke* voornaamwoorden op, die gij kent, en duidt aan, welken persoon zij voorstellen.

8. Verbuigt de *persoonlijke* voornaamwoorden van den *eersten* en *tweeden* persoon.

9. Waarom komen bij de *persoonlijke* voornaamwoor-

den van den *eersten* en *tweeden* persoon gcene *geslachten* in aanmerking?

10. Welke persoonlijke voornaamwoorden van den *derden* persoon zijn voor *verbuiging* vatbaar?

11. Verbuigt de persoonlijke voornaamwoorden van den *derden* persoon.

12. Maakt eenige volzinnen, waarin de *persoonlijke* voornaamwoorden van den *eersten* en *tweeden* persoon *enkel-* en *meervoudig* in de verschillende *naamvallen* voorkomen.

13. Maakt ook eenige volzinnen, waarin dit zelfde plaats heeft betrekkelijk de *persoonlijke* voornaamwoorden van den *derden* persoon.

14. Wat zijn *bezittelijke* voornaamwoorden? Noemt daarvan eenige op, duidt aan tot welken persoon zij behooren en hoe sommige daarvan verbogen worden.

15. Welke *wederkeerende* voornaamwoorden kent gij? Komen deze ook in *alle naamvallen* voor?

16. Waartoe dienen de *vragende* voornaamwoorden, en welke kent gij?

17. Welk gebruik maakt men van de *aanwijzende* voornaamwoorden? Kunt gij daarvan ook eenige opnoemen?

18. Maakt eens 5 volzinnen, maar zorgt daarbij, dat in den *eersten* volzin een *persoonlijk-*, in den *tweeden* een *wederkeerend-*, in den *derden* een *bezittelijk-*, in den *vierden* een *aanwijzend-* en in den *vijsden* een *vragend* voornaamwoord voorkomt.

19. Wat zijn *betrekkelijke* voornaamwoorden? Kunt gij eenige daarvan opnoemen?

20. Toont eens in eenige volzinnen aan, dat een betrekkelijk voornaamwoord wel in *geslacht* en *getal*, maar niet altijd in *naamval* overeenkomt met het zelfstandige naamwoord, waarop het betrekking heeft.

Nogmaals moeten wij herinneren, dat deze vragen en opgaven alleen opgegeven worden om de rigting aan te wijzen, welke wij lij dit onderwijs volgen en men zich dus wel wachten moet, haar als een geheel te beschouwen, of zich te verbeelden, dat wij die alle in de zelfde bewoor-

dingen en zoo zamengesteld als zij hier voorkomen, aan de kinderen zouden opgeven.

Het voornaamste, waarop het bij de ontleding van zamengestelde volzinnen aankomt, is de scheiding daarvan in de *enkelvoudige volzinnen*, waaruit zij zijn zamengesteld, en dat leerlingen, die aan ons taalonderwijs tot hiertoe geregeld deel namen, daaromtrent weinig teregtwijzing behoeven, zal wel door niemand betwijfeld worden. In stede dus van ons hiermede bezig te houden, achten wij het beter, om door de ontleding van den volgenden *uitgebreiden, zamengestelden* volzin aan te toonen, welke wijze van ontleding wij voorstaan.

Hij, die getrouw zijne pligten vervult, bezit een' schat, dien men voor geen geld kan koopen.

EERSTE ONTLEDING.

In dezen volzin onderscheiden wij: den *bepaalden, enkelvoudigen, bevestigenden, bedrijvenden hoofdzin*: »*Hij bezit een schat*» benevens *twee tusschenzinnen*, waarvan de eerste »*Hij vervult getrouw zijne pligten*» tot bepaling van het *onderwerp* en de laatste »*Men kan dien (schat) voor geen geld koopen*», tot omschrijving van het *voorwerp* uit den hoofdzin dient. De eerste dezer tusschenzinnen is als de hoofdzin *bepaald, enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend*, doch in den tweeden wordt van het *onderwerp* niet iets *bevestigd* maar *ontkend*; hij behoort dus wel tot de *bepaalde, enkelvoudige, bedrijvende volzinnen*, maar heeft een' *ontkennenden* vorm.

TWEDE ONTLEDING.

Hij	onderwerp	} die (Hij)	onderw.	
die getrouw zijne pligten vervult	} bep. v. h. onderw.		vervult	bev. gez.
bezit		bevestigend gez.	getrouw	bep. v. h. gez.
een schat	voorwerp	} men	onderw.	
dien men voor	} bep. v. h. voorw.		kan (niet) koopen	ontk. gez.
geen geld kan			voor geld	bep. v. h. gez.
koopen			dien (schat)	voorw.

Wanneer onze taak zich alleenlijk bepaald had tot de beantwoording der vraag: *Welke acht gij de doelmatigste wijze, om de leerlingen der gewone lagere scholen in het schriftelijk uitdrukken hunner gedachten te oefenen?* — ons antwoord zou welligt in niet één opzigt verschillend geweest zijn van dat, hetwelk wij, voor zooverre wij daarmede gevorderd zijn, geleverd hebben op de vraag: »*Hoedanig behoort het onderwijs in de Nederlandsche taal aan de gewone lagere school gegeven te worden, indien de leerlingen later geen taalkundig onderwijs meer ontvangen?*» Dit althans is zeker, en wij meenen dit duidelijk genoeg aangetoond te hebben, dat wij met ons taalonderwijs geen ander doel beoogen, dan het denkvermogen der leerlingen zoodanig te ontwikkelen en hunne algemeene en taalkundige kennis zoo verre uit te breiden, dat zij daardoor eenmaal in staat worden, om zich de uitgedrukte gedachten van anderen in haar geheel te kunnen toeëigenen, en hunne gedachten en gewaarwordingen zoowel mondeling als schriftelijk, duidelijk en geregeld aan anderen te kunnen mededeelen. Men beschouwe dus alles, wat wij tot hiertoe omtrent ons taalonderwijs mededeelden, uit geen ander oogpunt, dan als vooroefeningen tot het vervaardigen van schriftelijke opstellen, waarover wij nu nog het een en ander in het midden wenschen te brengen.

Zoo als men zich herinneren zal, besluiten wij ons taalonderwijs in de middelste klasse met de leerlingen verschillende volzinnen over het zelfde onderwerp te laten maken, en deze volzinnen zoodanig te doen rangschikken, dat het alleen noodig is, de daarvoor vatbare enkelvoudige volzinnen tot enkelvoudige met nevengeschikte zindeelen en tot zamengestelde te verbinden en sommige zelfstandige naamwoorden voor voornaamwoorden te verwisselen, om een wel wat stijf, maar overigens toch vrij goed opstel te bekomen. Met deze soort van oefeningen houden wij in de hoogste klasse nog een geruimen tijd aan, en eerst dan, wanneer de leerlingen in het zamenvoegen van volzinnen genoegzame vlugheid verkregen hebben, vorderen wij

van hen, dat zij dergelijke verzamelingen van volzinnen op bovengenoemde wijze tot opstellen vereenigen zullen. Zoodanige inleiding tot het vervaardigen van opstellen is zeker meer verstandsontwikkeland en naar ons oordeel ook doelmatiger dan het doen naschrijven van opstellen, waarbij eenige weggelatene woorden door de leerlingen moeten ingevuld worden: evenwel, tot afwisseling en om den leerlingen voorbeelden van goeden stijl te geven, willen wij dit ook niet geheel afkeuren, evenmin als het dictéren van goedgestelde opstellen en brieven, waarvan wij van tijd tot tijd ook gebruik maken.

Achten wij de leerlingen door genoemde en andere daarmede gelijk staande oefeningen genoegzaam voorbereid, dan gaan wij verder en maken wij een' aanvang met datgene, wat men meer gewoon is met den naam van *opstellen maken* te bestempelen. Hierbij houden wij de volgende orde in het oog. Wij beginnen met den kinderen iets te vertellen, dat zij ons met hunne eigene woorden schriftelijk moeten wedergeven. De eerste dezer vertellingen behooren natuurlijk zeer eenvoudig te zijn, en wij kiezen daartoe meestal dezulke, die een *vooral uit het dagelijksch leven ten onderwerp hebben*. Vervolgens bepalen wij ons tot dat einde tot het mededeelen van tafereelen uit de *Bijbelsche*, *Vaderlandsche*- of *Algemeene geschiedenis*. Niet altijd echter leveren wij de stof voor dergelijke opstellen, maar somtijds laten wij de kinderen elkander iets verhalen, waarover door allen opstellen moeten gemaakt worden, of wij geven tot taak eene gelezene les, in den vorm van een opstel, op de lei te schrijven.

Wanneer wij bij de leerlingen genoegzame bekwaamheid veronderstellen mogen in het maken van opstellen in den vorm van verhalen, dan geven wij hun gelegenheid om hunne gedachten bij wijze van *beschrijving* over verschillende zaken uit te drukken, zoo als *over natuur- en kunstvoortbrengselen*, *over kunsten en ambachten*, *over zeden en gewoonten*, *over deugden en ondeugden* enz. Blijkt het ons, dat voorlichting daarbij voor dezen of genen noodig is,

dan voorzien wij daarin op zoodanige wijze , als wij het meest geschikt oordeelen.

Het opstellen van *brieven*, hoe gemakkelijk dit ook schijnen moge , is ons bij ondervinding gebleken , steeds veel moeilijks voor de kinderen op te leveren , althans wanneer wij , zoo als dit behoort , telkens brieven over andere onderwerpen verlangen. De werkelijke noodzakelijkheid tot het schrijven van brieven bestaat bij kinderen niet; wordt dit dus van hen gevorderd , dan moeten zij hunne *verbeelding* te hulp roepen en deze laat hen niet zelden in den steek ; vandaar het verschijnsel , dat sommige *vlugge opstelmakers* bij het opmaken van brieven dikwerf achteraan komen en dan nog slecht werk voor den dag brengen. Nu bestaat er wel een middel om hun , die van hunne verbeeldingskracht weinig of in het geheel geene diensten weten te vorderen , te hulp te komen , maar tijd en omstandigheid laten niet altijd toe , om daarvan gebruik te maken. Dit middel bestaat daarin , *dat men den eenen leerling den brief van den anderen doe beantwoorden*. — Sommige onderwijzers geven tot dat zelfde einde eenige woorden op , welke in de te maken brieven moeten voorkomen. Daarmede bereikt men echter niet altijd zijn doel. Ook wij namen vroeger dit middel wel eens te baat , maar lieten het varen toen wij van een onzer leerlingen , wien wij de woorden *aalmoes , winterdag , honger , weldadigheid , koude , dankbaar , voorregt , geld*, tot leiddraad hadden opgegeven , den volgende brief ontvingen :

Geachte Vriend !

Toen ik gisteren naar de stad ging , vond ik een toegevoegen papiertje , waarop te lezen stond : *aalmoes , winterdag , honger , weldadigheid , koude , dankbaar , voorregt , geld*. Zou daarover niet een mooi opstel te maken zijn ? Beproef het eens.

Na groete

Uw Vriend
N. N.

Meestal wordt het onderwijs in het schriftelijk uitdrukken der gedachten niet verder dan tot hiertoe voortgezet. Ons echter komt het voor, dat men eene schrede verder dient te gaan, zal men met grond mogen verwachten, dat de leerlingen zich in het vervolg in alle voorkomende omstandigheden zullen weten te redden. — In die standen der maatschappij toch, waarin de leerlingen der gewone lagere scholen eenmaal zullen geplaatst worden, moeten even zoo wel als in hogere betrekkingen, *rekeningen, kwitantiën, overeenkomsten, borgstellingen, getuigschriften*, enz. geschreven worden, dus ook daarin behoort in de school onderrigt gegeven te worden. Daar evenwel deze stukken, elk in zijne soort, meestal van dien aard zijn, dat het eene tot voorbeeld van het andere kan strekken, zoo is het naar ons inzien, om daarin te voorzien, voldoende, dat de onderwijzer onder zijne *voorschriften*, ten gebruike bij het *schoonschrijven*, eenige modellen van dergelijke stukken opneme.

Maar hoe noodig en nuttig het opstellen en brieven maken voor de leerlingen ook zijn moge, en hoe gemakkelijk het valt, daaromtrent zelfs uitmuntende voorschriften aan de hand te geven, het mag niet ontkend worden, dat gebrek aan tijd dikwerf oorzaak is, dat men daarmede het doel niet bereikt. Het al of niet slagen van dit gedeelte van het taalonderwijs hangt toch voornamelijk daarvan af, of het werk der leerlingen behoorlijk nagezien en elke fout in hun bijzijn verbeterd wordt, en dit juist kan op vele scholen niet altijd plaats hebben, vooral niet op dezulke, die door een groot aantal leerlingen bezocht worden.

Ook wij hebben somtijds met dit kwaad te kampen, vandaar dat wij naar middelen omgezien hebben, om het te bestrijden en na lang zoeken en beproeven, zijn wij zoo gelukkig geweest zoodanig middel te vinden. Het bestaat in het volgende: *Om het knoetjen voor te komen, laten wij ter loops ons oog gaan over het werk van al de leerlingen, en vervolgens schrijven wij het opstel of den brief van een hunner, als foutief opstel, op het bord, en zuiveren dit klas-*

sikaal van de daarin voorkomende fouten. Mogen wij door dit middel het bedoelde bezwaar niet geheel en al uit den weg ruimen, men zal ons toch toestemmen, dat wij op die wijze veel winnen.

Bij het nazien van opstellen letten wij niet alleen op *zuiverheid van taal en eene goede plaatsing der zin- en schei-teekens*, maar vooral ook op *duidelijkheid van voordragt, op orde en samenhang, op bepaaldheid bij het onderwerp, op beknoptheid* en verder op al datgene, wat tot de *vereischten* van een *goed* opstel gerekend wordt te behooren.

En hiermede houden wij onze taak voor geëindigd en leggen wij de pen neder. Wel was het ons voornemen, eerst nog versooning te vragen voor de vele gebreken, die zeer zeker ons werk aankleven en daardoor op eene bedekte wijze om eene niet al te gestrengte beoordeeling te verzoeken, maar wij zijn daarvan terug gekomen door de gedachte aan het oude spreekwoord:

DIE AAN DEN WEG TIMMERT, MOET ZICH HET OORDEEL DER
VOORBIJGANGERS LATEN WELGEVALLEN.

Uitgaven van S. E. VAN NOOTEN, te *Schoonhoven*,
en bij iederen Boekhandelaar verkrijgbaar:

J. H. van Dale. Beknopte Nederlandsche Spraakkunst.
Een Leerboekje voor de Volksschool. 54 bladz. 20 Cents.

We mogen, als algemeene indruk na de lezing, ten volle verklaren, dat het een uitstekend boekje is, wanneer men het goed gebruikt; we bevelen het den onderwijzers dringend aan.

Naar ons inzien heeft de schrijver met practischen blik zijne taak volbracht. Kort, zeer kort, maar rijk aan inhoud, bevat het boekje door groote en kleine letter eene juiste aangeving van dat, wat vooreerst van buiten geleerd, en wat later mondeling behandeld moet worden. (Weekblad voor het middelbaar en lager onderwijs, van 4 April 1863.)

Beknopt Leerboekje der Nederlandsche
Spraakunst. 32 bladz. 10 Cents.

Dit werkje is eene verkorte uitgave van des Schrijvers *Beknopte Ned. Spraakkunst*. 't Is bestemd voor die scholen, voor welke het laatstgenoemde werkje te uitgebreid mogt schijnen, terwijl het met vrucht daár in de middelste klasse kan gebruikt worden, waar men in de hoogste klasse zich van de *Bekn. Spraakk.* bedient. Daar 't boekje op dringend verzoek van een paar geachte Onderwijzers het licht ziet, durft men hopen, dat aan het *leerboekje* een even gunstig onthaal als aan de *Bekn. Spraakk.* te beurt zal vallen.

Zinsontleding. Een Leerboekje voor de
Volksschool. 1e. stukje. 40 Cents.

Idem. 2e. stukje. 60 Cents.

„Wij durven ieder onderwijzer met volle overtuiging aanraden kennis te nemen van dit werkje.” (Nieuwe Bijdragen.)

„We hebben het boekje met aandacht gelezen; 't munt uit door helderheid en juistheid van voorstelling, terwijl een tal van voorbeelden, blijkbaar met groote zorg gekozen, den leerling genoegzame aanleiding geven, om de gestelde regels in toepassing te brengen.” (Maandschr. voor Chr. Opv.)

J. H. van Dale. Zinsontleding. Beknopt Leerboekje voor de Volksschool. Prijs 17½ Cents.

Dit werkje, waarin beknopt en uiterst eenvoudig het geheele veld der zinsontleding behandeld wordt — de *enkelv.*, de *zamengestelde*, de *zamengetrokken*, de *verkorte* volzin, benevens de *zinscheiding*, op de zinsontleding gegrond — bevat datgene, wat grootendeels OP ELKE SCHOOL kan onderwezen worden. Daardoor is tegemoet gekomen aan den wensch van een aantal Onderwijzers, die de *Zinsontleding, Een leerb. voor de Volksschool* — waarvan het I. en II. stukje bij den uitgever dezes het licht zien en met uitnemend succes gelebiteerd worden — voor hunne school te uitgebreid achtten, en eene eenvoudige, volledige Zinsontleding, in een stukje compleet, verlangden.

T. Knuivers. Eerste Taalkundig Leesboekje voor de Volksschool, vooral dienende tot het vormen van woorden en zinnen. 68 bladz. 20 Cents.

Taalkundige definitiën en afgetrokken taalregels treden in dit leesboekje op den achtergrond. De hoofdstrekking van het werkje is: de vorming der woorden, de uitgangen van het meervoud, en de samenstelling en ontleding van eenvoudige zinnen al lezende en sprekende te behandelen, en ze door toepasselijke voorbeelden te verduidelijken.

————— Taalkundige Oefeningen voor alle afdelingen van de laagste klasse der Volksschool. 64 bladz. 20 Cents.

Dit werkje bevat eene geregelde opklimming van taalkundige oefeningen en voorbeelden, voor alle afdelingen der laagste klasse, waar het schrijven en vormen van woorden en zinnen de uitgangspunten zijn van elk doelmatig en ontwikkelend taalonderwijs.

W. Bouwméeester. Allereerste gronden tot het aanleeren van Muziek en Zangkunde, voor de jeugdige beoefenaren dier schoone kunst, en bijzonder zamengesteld voor Onderwijzers en Kweekelingen. Met 2 uitslaande platen. 35 Cents.

